ספרים נוספים · הבית היהודי

קונטרס קבלת התורה - אבות ובנים

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

קונטרס קבלת התורה - אבות ובנים

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/קונטרס-קבלת-התורה-אבות-ובנים/
הקובץ נוצר ב־22 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמות 5
דף השער 5
פתיחה 6
מילין זעירין למהדורה זו 7
מעט במעלת הלומד עם בנו תורה 8
מעלות יתירות באיכות לימוד התורה 9
טעם שהלימוד עם הצאצאים נחשב לראשון במעלה 11
כך נהגו גדולי הדורות – נביאים, מלכים וחכמים 12
מה הציל את מלך יהודה מרדת שחת? 12
דין ריכא ובר ריכא * 13
במה התנחם ה"חידושי הרי"ם" זיע"א? 14
עוד יתרונות בלימוד ההורים עם בניהם 15
מוסר האב ותורת האם הם הפועלים ביותר 15
אמש הקרני אבא 17
"שמע ישראל" שגילה ש"ה' אלוקינו" 18
כתריס בפני רוחות זרות 20
לימוד זה מסייע להחדרת מוסר התורה 21
תוספת ברכה וקדושה בלימוד בארץ הקודש 23
המחיר משתלם 24
היכל רם ונישא בשמים ללומדים עם בניהם 25
עצות וחיזוק בדמיון הלימוד לנתינתה מסיני 26
דברי תורה צריכים חיזוק 26
בזה סגולתינו מכל העמים 27
במיני מתיקה ובמילי דאגדה 28
דברות קודש מלהבות אש 31
דגש על האמונה והעברת התורה 34
העיקר הוא הלימוד 36
התחדשות נגד התחדשות 38
סגולת התורה בג' דורות רצופים 38
רצף השתלשלות התורה 38
על ידי זה לא תשכח התורה 39

השפעת משה רבינו ע"ה עוברת מאב לצאצאיו 40
ירבה בישיבה ויבקש ממי שהחכמה שלו 41
תפילת השל"ה הקדוש 43

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון CC BY-NC-SA 2.5 **- אסור בשימוש מסחרי**

הכולל עובדות, עצות וסגולות מצדיקים במעלת לימוד האבות עם הבנים
שלהם היכל "קן ציפור" במרומים ועל ידי זה יזכה לקבלת התורה בכל יום ויום
הרב משה אליהו בן ר' אברהם צבי

הקדמות

דף השער

(ד) וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּי"י אֱ־לֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם: (ה) רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי י"י אֱ־לֹהָי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: (ו) וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה: (ז) כִּי מִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱ־לֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּי"י אֱ־לֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו: (ח) וּמִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם: (ט) רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ **וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ**: (י) **יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי י"י אֱ־לֹהֶיךָ בְּחֹרֵב** בֶּאֱמֹר י"י אֵלַי הַקְהֶל לִי אֶת הָעָם וְאַשְׁמִעֵם אֶת דְּבָרַי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל הָאֲדָמָה **וְאֶת בְּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן**: (דברים ד)

הקונטרס נועד לעיון בלבד
ולעניני הלכה ולמעשה יש לעיין במקורות ולהיוועץ עם ת"ח
כמו כן המאמר אינו מהווה תחליף לספרים שהתחברו בנושא
הסכמות ומכתבי ברכה ניתנו לספרי המחבר "צדקת שמעון" ועוד
משרי התורה דביד"צ העדה"ח, מראשי ישיבות ועוד.

© כל הזכויות שמורות
מותר להעתיק קטעים חובה לציין מקור.

נשמח לקבל רעיונות והצעות ת.ד. 57773 ירושלים ת"ו
(איננו מתחייבים להשיב על מכתבים)
ניתן להשיג הקונטרס המודפס (במהדורה הקודמת): טל' 050-4125671
ובבית מסחר לספרים "עין יעקב" שוק "מאה שערים" (מול השטיבלאך) ירושלים

פתיחה

ידיעת התורה ושמירת המצוות אשר נתן לנו ה' ית' ובהם יחד אותנו מכל האומות וקרבנו לעבודתו, לעשותינו עם קרובו, היוו את המשך השושלת הישראלי מאז מעמד הר סיני ועד עתה.

ועל אף שהחדרת יראת הי"ת ואהבתו נפעלת בלב הילד השוכן בית שהתנהלות אורחות חייו הם לפי הכללים שהתווה לנו הקב"ה בתורתו הקדושה בקיום המצוות, - אשר קידשנו במצוותיו, שבראותו את הוריו מקיימים את מצוות השם ית', את אביו מניח טלית ותפילין ואת אמו מדליקה נרות שבת, מברכים על המזון, נחים ביום שבת קודש, מתענים ביום כיפור, יושבים בסוכה וכו' וכו', חודרת בו ההנהגה הטבעית, מכל מקום מעיקר הכל להביא להכרת הבורא ית"ש הוא על ידי לימוד התורה, שזה הטוב ביותר לחנכו לדעה את ה' וכפי שהרחיב בזה רבינו משה חגיז זיע"א בספרו "משנת חכמים" ("בתלמוד" אות ה) ע"ש.

הרי שלהביא להכרת הבורא יתעלה ולעובדו בלבב שלם, נדרש האדם לדעת את חוקי הא'ל ולקבוע עיתים ללימוד תורתו, ובדרך זו לחנך את בניו ואת ביתו אחריו. ואמנם כפי שיבואר בעזהי"ת מאז מתן תורה, עם ישראל היו היחידים עלי אדמות שהנחילו את התורה לילדיהם את הוראת הקריאה והכתיבה כשהמטרה היא להגות בתורת הי"ת. ומשעה שהחל העולל להגות מילים למדו אביו "תורה ציוה לנו משה מורשה קהילת יעקב", ובכך להכיר לו את הירושה השייכת לו כחלק מהעם הנבחר.

ועל הזכות להגות בתורת א'ל חי, שעל פיה ובעבורה ברא הקב"ה את הבריאה כולה (ראה עמ' כו) ומלאכים ושרפים התאוו שתהא במחיצתם (שבת פח ע"א), אנחנו למדים מתפילת התורה שכולה רצופה אהבה רבה - אהבת עולם, "אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ, **בַּעֲבוּר שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וּבַעֲבוּר אֲבוֹתֵינוּ** שֶׁבָּטְחוּ בְךָ, וַתְּלַמְּדֵם חֻקֵּי חַיִּים לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. **כֵּן תְּחָנֵּנוּ וּתְלַמְּדֵנוּ**".

ולזו המטרה נתנה לנו הזכות לבקש על עריבותה, כבקשתנו בברכת התורה: "וְהַעֲרֶב נָא ה' אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִיפִיּוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. וְנִהְיֶה **אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ וְצֶאֱצָאֵי צֶאֱצָאֵינוּ כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ** וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ".

הרי שכל מטרת התורה היא בזכות אבותינו ובעבור שמו הגדול שאנחנו וצאצאינו בכל הדורות נדע - **נכיר**, **נתחבר**, **נאהב** את הי"ת (וראה עמ' יט).

ואת מצות לימוד תורה, השקולה ככל מצוותיה של תורה, מצווים אנחנו ביותר להנחילה לבנים, ולא רק מדין חינוך, שכנזכר ופסוקים רבים מורים שכל ענינה של נתינת התורה היא שנעבירה לדורות הבאים.

ועל אף שהוראה זו מקוימת בשליחת הילד לתלמוד תורה ובהושבתו לפני מלמד מקרי דרדקי, ובזה זוכה לשכר רב ועצום, מכל מקום קימ"ל (קידושין מא ע"א) "אמר רב יוסף, **מצוה בו יותר מבשלוחו**", ופירש"י שכשעושה המצוה בעצמו **מקבל שכר טפי**. וכפי שיבואר בעזה"י **שיש מעלה וסלסול כשהאב בעצמו מקדיש זמן ללמוד עם בנו בפרטיות**, בנוסף ללימוד שרוכש בתלמוד תורה, שיש בזה תועלת לבן וגם ההורים יזכו למעלות רבות יתרות בעוה"ז ובעוה"ב.

המאמר נכתב ללא סדר, במיכופיה וללא הגהה ראויה, ואי"ה וירחיב גבולינו נוציאו במהדורה מהודרת ובהרחבת עצות ועובדות.

ויה"ר שהי"ת הטוב והמטיב, שדרכו להיטיב יאר פניו אלינו שנזכה לקיים את הדברים בעצמנו ונזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו בהקם שכינתא מעפרא בבנין בית הבחירה בגאולה הקרובה, הפרטית והכללית בב"א.

ולרפואה ואורך שנים טובות למ"א שושנה בת טובה תחי'

כ"ד העורך משה אליהו בן ר' אברהם צבי.

יו"ל בעזה"י ערב מתן תורה

שנת בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק. וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב ה'תשע"ו לפ"ג לבריאת העולם

וְיִתֶּן לְךָ אֶת בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ וגו'. ג'שכ"ח לפ"ג ליציאת מצרים ומתן תורה

מילין זעירין למהדורה זו

יודע התעלומות ובוחן הלבבות ית"ש זיכנו אשתקד (חודש אייר שנת ה'תשע"ו) להדפיס מאמר זה בכמות מצומצת.

ועתה בחסד הי"ת עלינו, הרחבנו מעט את היריעה בתוספת דברים. מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי. ומטעמים של הוצאה כספית הכרוכים בהדפסת המאמר ובהפצתו (אין אנחנו נתמכים על ידי ארגונים וכדומה), מצאנו לנכון להוציא לאור מהדורת ביקורת זו ולהפיצה בקובץ פידיאף, כהכנה וקבלה טובה בערב קבלת התורה. ויהי רצון שבין מזכי הרבים ולא תצא תקלה מתחת ידינו.

בקשתינו שטוחה מהקורא הנכבד שיעירנו על כל הנמצא לנכון, כדי שיצא בעתיד דבר מתוקן (כולל דברים נוספים בנושאים המובאים כאן). והאיש אשר ימצא חפץ מקריאת

הדברים ויוכל לקחת חלק בהדפסתו (ובספרים אחרים שברשותינו) יוכל לפנות אלינו בת.ד. 57773 ירושלים, או בטל' 050-4125671.

כל המובא כאן שלא צויין לו מקור ברור, נכתב בדרך אפשר והצעה והרואה יראה.

ובחתימת דברינו נשוב ונודה לאל ההודאות שעד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ואל תטשינו ה' אלוקינו לנצח, ושנות חיים ושלום יוסיפו למ"א שושנה בת טובה תחי'.

כ"ד המלקט והמסדר

משה אליהו ברבי אברהם צבי ז"ל

שנת (דברים ד, מ) וְשָׁמַרְתָּ אֶת חֻקָּיו וְאֶת מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ וּלְמַעַן תַּאֲרִיךְ יָמִי עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ כָּל הַיָּמִים:

ה'תשע"ז לפ"ג

ג' אלפים ושכ"ט שנה ליום קבלת התורה בסיני

בא סימן עטרת תפארת קדושת התורה בכבוד ובמלוכה

מעט במעלת הלומד עם בנו תורה

יום המעמד הגדול והנשגב אשר עמדנו לפני ה' א'להינו בחורב בהיגלות אבינו מלכינו א'להינו בערפלי טוהר, בהשמיענו את דבריו מלהבות אש, לא סר ולא יסור מלבנו לעולם הודות למצווה (דברים ד, ט-י): "וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ, יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב".

הצו הא'להי קויים במלואו. ומאז שמע עם קול א'להים ויחי, משה ידבר והא'להים יענהו בקול, ממשיך להדהד קולו של הא'ל – קול גדול ולא יסף, ולפעום בלב פרטי העם, בלב כל יהודי ויהודי שרגליו עמדו על הר סיני ועד עתה.

והגם שחלפו למעלה משלושת אלפים ושלש מאות שנה מאותו מעמד מלא הוד ועל אף שצאצאי העומדים תחת ההר מצאו עצמם בצוק העיתים, שעה שמצו את כוס התרעלה בשמדות וגלויות, מצאום רעות רבות וצרות, גם בשעות הקשות בהיותם נתונים בשפל המדרגה, גולים, דווים וסחופים, כשחרב הכורת מרחפת על ראשי עם ה', ידע האב לספר לבנו וידעה האם ללחש לילדה, את מקור מחצבתם, לגלות את אוזנם, לתאר בפניהם ולהמחיש למוחם ולבם את עוצמת היום הגדול והקדוש ההוא המאחד ומדבק אותם לעם האחד המיוחד והמאוחד באל אחד הוא א'להינו ה' א'להים חיים ומלך עולם – ואתם הדבקים בה' א'להיכם חיים כולכם היום.

ואכן, איזכור המאורע ההוא הפיח בעם בני א'ל חי רוח חיים ובכח זה זכו הדורות הבאים להתנער מעפר, לקום ולתת פאר תחת אפר, ללבוש בגדי תפארת ועטרת מלוכה, להתרומם מההריסות ולהכריז קבל עם ועולם: נצח ישראל לא ישקר ולא יכזב.

הוראה זו, של העברת תורת הא'ל, מהאבות לבנים ולצאצאים מדור לדור, מקורה עוד בשחר התהוותינו, באהוב הא'ל ית"ש באברהם אבינו עליו השלום, שהקב"ה משבח, משתבח ומתפאר בו (בראשית יח, יט): "כִּי יְדַעְתִּיו – לכן אני מחבב ואוהב אותו (עיין רש"י) – לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו".

מעלות יתירות באיכות לימוד התורה

פסוקים רבים מורים על רצון הי"ת שנעביר את מצוותיו ונלמד את תורתו הקדושה לבנים ולצאצאים. "וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם" וגו' (דברים ו, ז), "וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם" (שם יא, יט) ועוד.

הגם שחובת האב ללמד את בנו תורה מקויימת כשוכר עבורו מלמד בתלמוד תורה, כדנפסק בטוש"ע (יו"ד סימן רמ"ה סע"ד), מכל מקום, נראה שעיקר חשיבות הדבר הוא כשהאב בעצמו מלמד את בנו תורה, ועל כך נסוב מאמרינו זה.

ואמרו חז"ל על מעלת המלמד תורה לבנו ולבן בנו (קידושין ל ע"א) "...ומה אני מקיים (דברים ד, ט) "והודעתם לבניך ולבני בניך" לומר לך, שכל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב **כאילו למדו לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות**, ... דתניא "ולמדתם אותם את בניכם" (דברים יא, יט). אין לי אלא בניכם, בני בניכם מנין? ת"ל "והודעתם לבניך ולבני בניך". אם כן מה ת"ל בניכם? בניכם ולא בנותיכם. אמר רבי יהושע בן לוי, כל המלמד את בן בנו תורה **מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני** שנאמר, "והודעתם לבניך ולבני בניך" וסמיך ליה "יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב".

ובהמשך מובאת עובדה בהנהגתו של רבי יהושע בן לוי: רבי חייא בר אבא מצא את רבי יהושע בן לוי ואת ילדו בדרכם לבית המדרש ושם לב שראשו של רבי יהושע עטוף בסדין פשוט (רק כדי שלא ילך בגלוי ראש) ולא בסודר החשוב. לשאלת רבי חייא מדוע אינו עטוף בסודר החשוב?

השיב רבי יהושע שהוא ממהר ללמוד עם ילדו בבית המדרש. תמה רבי חייא, בשביל זה מיהר כבודו כל כך, עד שלא התעטף כיאה לו בסודר חשוב?

השיבו רבי יהושע, הרי נאמר "והודעתם לבניך" ומיד לאחריו נאמר, "יום אשר עמדת לפני ה' א'להיך בחורב", ומכאן שהלומד עם בנו כאילו קיבל את התורה מהר סיני, ולכן אני ממהר ללמוד עמו.

דבריו של רבי יהושע חדרו ללבו של רבי חייא ומאז לא היה טועם ארוחת בוקר – שכללה מעט בשר על גחלים, עד שלמד עם ילדו תורה, שב על מה שלימדו אתמול ומלמדו לימוד חדש, ורק אחר כך היה סועד את סעודתו.

בדרך זו נהג גם רבה בר רב הונא, שלא טעם אומצא בשר, כנ"ל, עד שהלך עם ילדו לבית המדרש*.

ז"ל התלמוד: "רבי חייא בר אבא אשכחיה לרבי יהושע בן לוי דשדי דיסנא ארישיה וקא ממטי ליה לינוקא לבי כנישתא. אמר ליה, מאי כולי האי? אמר ליה, מי זוטר מאי דכתיב "והודעתם לבניך" וסמיך ליה "יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב!" מכאן ואילך, רבי חייא בר אבא לא טעים אומצא עד דמקרי לינוקא ומוספיה. רבה בר רב הונא לא טעים אומצא עד דמייתי לינוקא לבית מדרשא".

בגמ' נזכר "ינוקא" ויל"ע אי מדובר בבנו או בבן בנו, ועיין לקמן מהעובדה שהובאה מהירושלמי.

בפירוש "בן יהוידע" שם מאריך רבינו יוסף חיים לבאר טעם לכך שחז"ל פירטו "דאכיל אומצא", כלומר שאכלו בשר לארוחת הבוקר, ע"ש בזה. וכתב "...**וכל זה עושים כדי להורות שאנחנו אוכלים הבשר שהוא מותרות, מכח התורה של תנוקות של בית רבן דהעולם קיים עליה, ואנחנו זוכים במותרות בעבור למודם**".

ומעובדין דריב"ל חזינן גודל המעלה בלימוד בצוותא עם ילדו (ועם הנכד, כדלקמן) ממש, יתר לימוד עם אחר.

בירושלמי מסכת שבת (פ"א ה"ב) מובאת עובדה נוספת על רבי יהושע בן לוי, בגודל זהירותו ללמוד עם בן בנו. ובכל יום שישי היה רגיל לשמוע את הפרשה מנכדו.

ערב שבת אחת שכח ויצא להתרחץ באחת מהמרחצאות של טבריה. התלווה אליו רבי חייא בר בא ורבי יהושע היה נסמך על כתפיו. לפתע, כשנכנס לבית המרחץ, נזכר שעדיין לא שמע את הפרשה מבן בנו, כפי שנהג מידי שבוע. מיד יצא ושב לביתו.

כך סיפר רבי דרוסי. ורבי לעזר בי רבי יוסי הוסיף פרטים בעובדה, שלאחר שפשט את בגדיו, נזכר רבי יהושע שעדיין לא שמע את הפרשה מנכדו ושב ללבוש את בגדיו ויצא. כשראה זאת רבי חייא בר אבא, שאל את רבי יהושע, רבינו, לא כך למדתנו ש"אם התחילו אין מפסיקין לתפילה וכ"ש לד"ת" (כלומר, אם כבר פשט את בגדיו, יכול

הוא להתרחץ ואחר כך ילמד עם נכדו, ע"ש) והפשטת בגדים נחשבת להתחלה! השיבו רבי יהושע: בני, וכי קלה היא בעיניך שכל השומע פרשה מן בן בנו כאלו הוא שומעה מהר סיני. מהטעם שנאמר, "והודעתם לבניך ולבני בניך" וסמוך לזה "יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב". וביאר ב"קרבן העדה" "במה שמודיע לו הרי הוא **כאילו הוא יום אשר עמדת לפני ה'** וגו'". ובפירוש "פני משה" "**ללמד דשקולה היא כאותו יום**". [וראה לקמן מעלות יתירות בלימוד עם הבן והנכד, שעל ידי זה לא תיפסק התורה מזרעו.]

ועיין בפירוש "המקנה" (קידושין שם) לבעל ה"הפלאה" שמשמע מדבריו, שהיות שמיעוט השגת התורה במהלך הדורות היה עקב הריחוק ממקבלי התורה (ועיין שם ובפתיחת דבריו עמ"ס כתובות), הנה כשהסב לומד עם נכדו, בכך הוא מקרב אותו לקבלת התורה, "וכן הוא הגמול הזה, שהוא מכוין ללמד את בן בנו כדי לקרב קבלתו, **כן הקדוש ברוך הוא מקרב קבלתו כאלו קיבלו מהר חורב**".

טעם שהלימוד עם הצאצאים נחשב לראשון במעלה

ונ"ל בד"א בטעם הדבר שלימוד עם הצאצאים (על אף שמכורח המציאות אינו באיכות כלימוד אחר, שהרי לימוד תורה עם קטן אינה לימוד מעמיק של עמל התורה) גדול מכל לימוד אחר עד שהוא כקבלת התורה מסיני, משום שכל עצם נתינת התורה היא בערבות הבנים, כדאיתא במדרש (ילקו"ש ירמיה פ"ב רמז רסז; שה"ש רבה א, כג ועוד) אמר רבי מאיר, בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני לקבל התורה אמר להם הקב"ה, הביאו ערבים שאתם משמרים את התורה ואני נותנה לכם וכו'. ומובא שם שכל הערבים שהציעו ישראל ובכללם האבות הקדושים לא התקבלו לפניו ית' (עיין שם) עד שאמרו לו "הרי בנינו עורבים אותנו אמר הקב"ה הא ודאי ערבים טובים על ידיהם אתננה לכם הה"ד (תהלים ח) מפי עוללים ויונקים יסדת עוז ואין עוז אלא תורה שנאמר (שם כט) ה' עוז לעמו יתן בשעה שהלוה נתבע ואין לו לשלם מי נתפש לא הערב הוי מה שנאמר (הושע ד) ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני א"ר אחא גם אני כביכול אף אני בשכחה מי יאמר בתורה לפני ברכו את ה' המבורך? לא היונקים? הוי מרפיון התורה שבכם נתפשו בניכם שנאמר (ירמיה ב) לשוא הכיתי את בניכם כביכול גם אני בשכחה מי יאמר ברכו את ה' המבורך לפני? **לפיכך צריך אדם להכניס בנו לתורה ולחנכו בלימוד שיאריך ימים בעולם** שנאמר (משלי ט) כי בי ירבו ימיך".

חזינן, שבזכותם קיבלנו התורה והם עורבים לנו בכל הדורות, לכן הלימוד עימם הוא בעדיפות ראשונה על כל לימוד אחר.

כך נהגו גדולי הדורות – נביאים, מלכים וחכמים

כרבי יהושע בן לוי שלמד עם צאצאיו תורה, מצינו על צדיקי הדורות, שעל אף שהיתה משרת ההנהגה על שכמם ורוב עמלם בתורה להספק עצמי, 'גזלו' מזמנם לעיקר הגדול הזה, להתבודד עם בניהם וצאצאיהם וללמוד עמהם תורה על פי רמתם הילדותית.

וכדבר הזה מצינו גם במלכי בית דוד.

דוד המלך עליו השלום, על אף המלחמות הרבות שניהל, ישיבתו כראש הסנהדרין ושאר טרדות הציבור, הקדיש את זמנו ללמוד עם בנו שלמה עליו השלום, שהיה ילד קטן (שהרי כשהיה שלמה בגיל שתים עשרה, נחה נפש דוד). העובדה שאת חכמתו קיבל שלמה מאביו נרמזת בכתביו, שיר השירים, משלי וקהלת ובמאמרי חז"ל רבים. ומצינו בספר "שלמה המלך וחכמתו" (לר' ישראל יעקב הופקוביץ', שמסתמא שמקור דבריו ממדרש) "**שלמה המלך זכה לכך שדוד אביו ישב עמו וילמדו תורה, וכל מי שראה אותם לומדים ביחד, היה מתפעל ואומר "ראו צדיק זה איך יושב ומלמד הלכה לשלמה בנו**".

מה הציל את מלך יהודה מרדת שחת?

עוד יש ללמוד בכח העצום שנותן האב בבנו כשלומד עמו תורה, מעובדה דמנשה המלך, שלאחר שהרשיע ביותר במעשים איומים כלפי המקום ב"ה ועם ישראל (עיין סנהדרין דף קג ואילך), לכד אותו מלך אשור. ואמרו חז"ל בירושלמי (סנהדרין פ"י ה"ב) ששוביו הניחו בדוד של נחושת והבעירו אש תחתיה. ובעוד גופו בוער ומתבשל בדוד, קרא וביקש עזרה מהאלילים שסגד להם, לא הניח עבודה זרה שלא הזכיר, אך כמובן שלא הועיל לו כלום.

לבסוף הרים עיניו לשמים ואמר: "זָכור אני **שהיה אבי מקרא אותי** את הפסוק הזה בבית הכנסת, בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם". **זיכרון זה הביאו להתפלל על עצמו** (אמנם בלשון לא מכובד כלפי קב"ה, עיין שם) ובזה ניצל שהקב"ה נענה לו והשיבו לירושלים ברוח סערה ומאז נהפך לבעל תשובה גדול (עיין שם בכל זה בהרחבה) והוא הממונה על היכל בעלי תשובה שבשמים (כדאי' בזהר הקדוש ח"א לט ע"א).

הגע בעצמך והתבונן, מה הציל את מנשה (ובכלל זה את כלל ישראל, שמנשה היה מלך עליהם)? הנה כי כן, על אף שחונך מנשה משחר ילדותו אצל טובי המחנכים שהעמיד אביו הקדוש חזקיה המלך, המלך שהביא לריבוי תורה שלא היתה כדוגמתה בראי הדורות ושעקב ש"נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר

בחרב זו, בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת (!) איש ואשה שלא היו בקיאין בהלכות טומאה וטהרה" (סנהדרין צד ע"ב).
ואם בכלל ילדי וילדות ישראל נהג כן, קל וחומר בבנו, שנותר יחידו, שמסר אותו ביד מורים ופדגוגים חכמים ויראי שמים מרבים. **אך ברגע האמת שתכריע אותו לשבט או לחסד, בחר להזכיר דווקא את "זכור אני שהיה אבי מקרא אותי את הפסוק הזה בבית הכנסת"! והיא היא שעמדה לו לשוב בתשובה שלמה.**
וידוע משחז"ל במסכת ברכות (דף י ע"א) שחזקיה סירב לישא אישה משום שראה ברוח הקודש שיוולדו לו בנים 'לא מעלי' (ורק עקב שיחתו עם ישעיה, חזר מהחלטתו ונשא את בתו של ישעיה לאשה) וכפי שהוכח, שאכן נולד מנשה שהרשיע, כאמור. ואמרו חז"ל (עיין הגהות הב"ח שם בברכות), שחזקיה המלך היה לוקח את בניו (בן נוסף שנקרא רבשקה, ע"ש) נושאם ומושיבם על כתפיו **ומוליכם בעצמו** לבית המדרש ללמדם תורה (ע"ש).
חזינן, שלא רק שחזקיה היה מלמד את ילדו בבית הכנסת, אלא היה טורח להובילו לשם על כתפיו, הוא בעצמו, ולא על ידי שליחים, שכמלך לא היו חסרים לו.

דין ריכא ובר ריכא *

* פירוש, הוא מלך ובן מלך. (מתוך פיוט "ואמרתם כה לחי רבי שמעון בר יוחאי")
ידועה העובדה המובאת בתלמוד (שבת דף לג) על רבי שמעון בר יוחאי, שעקב שגינה את הרומיים גזרה עליו מלכות הרשעה שיהרגו הם, ולכן אולץ לברוח למערה. שם שהה במשך שלוש עשרה שנים יחד עם בנו רבי אלעזר זיע"א.
צער המערה היה קשה. די אם נתאר את עצם השהות במקום סגור מבלי יכולת לצאת במשך שנים ארוכות, כאשר במהלך אותם שנים יושבים בני עליה אלו בתוך חול עד צווארם כדי לשמור על הבגדים לצורך תפילה וניזונים ממאכל קבוע – חרובים (ובשבת קודש – תמרים*) ומי מעיין (ובשבת קודש – יין לקידוש**) ולא כל מאכל או משתה אחר.
* כמובא בספר "מדרש תלפיות" (ח' – חרוב במערת רשב"י) "כ' לי החכם השלם ה"ר יעקב פאראג' נר"ו ששמע מה"ר יוסף ביואש, שקיבל ממהר"ר יהונת גאלאנטי ז"ל ששמע מפי קדוש מדבר מוהר"ר משה גאלאנטי זצ"ל שקיבל מהזקנים שקבלו איש מפי איש עד רשב"י זלה"ה, שאילן החרובים שהיה לרשב"י במערה, **נהפך לאילן תמרים מידי ערב שבת**, ומצאתי במגילת אסתר (רבה ג, ז), עה"פ (תהלים יז, יד) "ממתים ידיך ה'" שבמערה אכלו רשב"י ורבי אלעזר בנו, **חרובים ותמרים**".
** עיין שו"ת "ידון משה" (ח"ט) משם הגר"ח קנייבסקי שליט"א, שבשבת בא לו יין.

גזירת הרומאים היתה מופנית לרבי שמעון, מכל מקום בנו ישב אצלו ללמוד תורה במערה, על כל הכרוך בצער מערה. והגם שבמקומו של רשב"י לא חסרו תנאים קדושים ועצומים, כרבי יהודה בר עילאי, רבי יוסי וכהנה וכהנה, והסבא הגדול – חותנו של רשב"י – רבי פינחס בן יאיר (שהלומד בזוהר הקדוש משתאה מדברי רשב"י על הוד רום קדושתו, וקרע את נהר גינאי שלוש פעמים, עיין מס' חולין דף ז ע"א על כך ועוד), ונראה בד"א שגם זאת חפץ הבן ללמוד תורה מאביו דווקא, שלימוד זה מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מסיני. וכל אדם ישתדל בזה כפי כוחו.

במה התנחם ה"חידושי הרי"ם" זיע"א?

האדמו"ר הקדוש בעל ה"חידושי הרי"ם" מגור נודע בגאונותו ובצדקתו. לבו, לב הארי עמד בעוז ובתעצומות בכל התלאות שפקדו את חייו, גם כששכל את כל בניו בחייו, ר"ל. עד לאותו מוצאי שבת בה הוביל למנוחת עולמים את בנו האחרון הגאון רבי אברהם מרדכי*. רבי אברהם מרדכי נפטר ביום שבת. אביו הגדול את הבשורה ברגיעות עילאית. שלוותו לא הופרעה עד לאחר ההבדלה שאז פרץ בבכי תמרורים מאין הפוגות. בכיו לא פסק לרגע אחד גם בעת מסע ההלוייה.

* על קצה מעלתו נראה ללמוד מדברי הרה"ק רבי יצחק מוואורקי (הובא "שיח שרפי קודש" אות ה' בערכו), שאמר כי אינו מקנא באבי של ה"חידושי הרי"ם" שזכה לבן כזה, אלא ב"חידושי הרי"ם" עצמו שזכה לבן גאון וקדוש כמו רבי אברהם מרדכי, עע"ש על מעלתו וכן בערך 'כיבוד אב'.

לאחר שנטמן בנו, ניגש אליו חסיד קשיש והביע את תמיהתו: ילמדנו רבינו, הרי זו לא הפעם הראשונה שמתרחש אסון כזה...

השיב הרבי, שאינו בוכה על אובדן בנו. הוא יודע שהבן הקדוש הזה ימצא מנוחה נכונה בישיבה עליונה, שכן כל ימיו היו קודש לה'. אך מה שמצער אותו הוא העובדה שכבר לא יוכל ללמוד עמו תורה, ובכך הוא מפסיד את מצוות "ושיננתם לבניך".

אמר החסיד הישיש: מדוע יפסיד הרבי, הרי תוכלו ללמוד עם הנכד, עם ליבלי (מי שהיה לימים בעל ה"שפת אמת"), ואמרו חז"ל, אמר רבי יהושע בן לוי, כל המלמד את **בן בנו** תורה מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני שנאמר, "והודעתם לבניך ולבני בניך" וסמיך ליה "יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב. הרי לכם שלא הפסדת את סגולת קבלת התורה מסיני!"

שמע זאת ה"חידושי הרי"ם" בהתפעלות והודה על כך לחסיד. באותו רגע פסק מבכיו ומחה את דמעותיו.

הנה כי כן עיקר צערו של מרנא ה"חידושי הרי"ם" לא היה על חסרון חברותא עם גאון הדור, כפי שחש ב**חסרון ערך הלימוד כקבלת התורה מסיני**, כנז"ל. **ובכך גם התנחם**, שמעתה יוכל ללמוד עם בנכדו הצעיר שהיה ילד קטן!

עוד יתרונות בלימוד ההורים עם בניהם

בנוסף לסגולות הנשגבות ללומד עם בניו בפרטיות, שכאילו למדו לו ולבניו עד סוף כל הדורות ולימוד זה נחשב כקבלת התורה מסיני וכו', הובא ברבותינו ז"ל יתרונות נוספים, לאבות ולבנים, באיכות לימוד התורה ובקביעתה ללבם, בהצלת נפשם מיסורים, בעיצוב דמותם הרוחנית והגשמית של הבן ועוד כפי יבואר בעזהי"ת.

וככלל, עצם הישיבה והשיחה בין האבות לבנים יחדיו והשיחה בידיעות התורה מחזק ביניהם את הקשר שביותר מחויב בימינו עקב מרוץ החיים ודמיונותיו המונעים את הכל כך הכרחי בין האב לבנו, על כל המשתמע מכך, כמוסכם בין כל החכמים בכל העולם. ועוד שבזה יזכו ההורים לשכר עצום בעולם הזה ובעולם הבא, גם האב וגם האם, ובפרט האם – האשה הכשרה שעושה רצון בעלה ומסייעת להם בלמוד תורה, שגדול שכרה מהאב ומהבנים, על דרך דאיתא במס' ברכות (יז ע"א), שגדולה הבטחה שהבטיחן הקדוש ברוך הוא **לנשים יותר מן האנשים**, ע"ש ובפירוש "בן יהוידע" **שזוכה** "**לעטרותיהן בראשיהם**" **כפי שיקבל הבעל בגן עדן על לימוד התורה שלו**. ועיין לרבינו "אור החיים" הקדוש, ב"חפץ ה'" שאשה כזאת **תזכה גם בעטרות וגם בכתר תורה ובזיו השכינה**, כיון שהן סיבה לבעליהן ולילדיהן הלומדים כאן בעולם הזה ונחשב להם בעולם הבא **כאילו הן עצמן הלומדות**. ועיין ב"ים של שלמה" (כתובות פ"ב אות ה') שאשה שמשגחת על למוד בעלה ובניה **מצווה לכבדה**. ועוד כהנה מעלות רבות ונכבדות הובאו בפוסקים בשכרה של אשה גדולה זו.

מוסר האב ותורת האם הם הפועלים ביותר

...**כי הלומד תורה עם בנו, מתאחד עמו והיו לנפש אחת, יותר מהלומד מאחד שאינו קרובו**... (לשון החתם סופר בדרשותיו, ח"ב דף תי ע"ב)

...כי בטבע בני אברהם אבינו ע"ה כל אחד מתאוה וחושק להעמיד בנו לעמוד חזק ביראת ה' ותורתו, כדכתיב באברהם אבינו ע"ה (בראשית יח, יט), "**כי** ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה'", ואף על פי שעל ידי זה הוא מפסיד לעצמו, מכל מקום כאש בוער בו תשוקה זו ללמוד בניו תורת ה' ויראתו, ובאמת מפסיד מצות עשה של עצמו, דכוונת מצוות חינוך מפסיד כוונת מצוה של עצמו, אך לעומת זה

שכרו של האב גדול יותר ויותר על שהפסיד לעצמו כדי להעמיד בן צדיק ותלמיד חכם, והיינו "כדי ליתן שכר למביאיהם", כתירוץ הש"ס וכו'... (דרשות החתם סופר, דרוש לשבת שובה, דף כו ע"א).

הלימוד שמלמד האב את הבן, פועל בו על השכל ועל הרגש. כי לימוד שבא מאהבה עושה רושם בל ימחה בלב הנאהב, וכלשון המהר"ל (דברים י, יב) "...כי אהבה הוא מתדבק עם האוהב עד שנעשה אחד עם האוהב". והאהבה הגדולה ביותר היא אהבת האב לבן (וכלשון הרמב"ם בסהמ"צ, מצווה רפז, בענין אחר), "החזק שבקרובים וגדול האהבה והוא אהבת אב לבן והבן לאב" וכדלקמן. ודברי התורה הנאמרים מאב לבן, מקובלים על לבו באמיתותם, כי האב לא ינחיל לבניו שקר. ועוד, שבכח לימוד זה לתקן את נפש הילד ממידות רעות, וכדלקמן.

ונאמר (משלי א, ח) "שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ וְאַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ".

ומפרש הרלב"ג בדברי החכם מכל אדם, "**הנה המוסר הראשון שיקח, הוא מוסר האב והאם** כי הם ייסרו אותו וינהיגוהו בקטנותו ואח"כ יתישר ללקיחת המוסר מדברי התורה. ולזה ענשה התורה העונש הנפלא לבן סורר ומורה מפני שלא ישמע בקול אביו ובקול אמו. ולזה הזהיר זה החכם ואמר **שמע בני מוסר אביך ואל תעזוב ההנהגה שתנהיגך אמך בה כי אלו המוסרים שתקנה תחלה מהם הם כמו תכשיטים לך להסיר ממך לכלוך המדות הפחותות" וכו'** (ע"ש פי' נוסף על מוסר הי"ת שהוא מוסר התורה)". ועיין עוד במלבי"ם "שהמוסר הראשון שייסר איש את בנו **הוא דבר שא"א להטיל בו שום ספק כלל, והוא ברור כדבר המושג בחוש**, ומזה יברר שכלל המוסר הוא דבר הנוסד ומושכל בשכל האדם והוא דעת ברור שאין בו ספק כלל" וכו'.

ועוד עיין בספר "העיקרים" במאמר ראשון (פרק יט) שהקבלה הנמשכת מאב אל בן "**אי אפשר להכחישו לפי שהוא מבואר שאין בעולם מי שיאהב את האדם יותר מאביו**, ולזה הקבלה שתבא נמשכת מאב לבן **ראוי שיצוייר הדבר ההוא בלב הבן ציור חזק לא ידומה הסרתו כאלו הוא בעצמו השיג זה בחוש** אחר שהוא מבואר **שאין האב רוצה להנחיל את בניו שקר**" וכו', ע"ש. וע"ע במאמר רביעי (פרק מד) "...**כי הקבלה הנמשכת מן האב לבן אי אפשר שתכזב בשום פנים כי לא יבחר שום אדם להנחיל את בנו שקר**" וכו'.

ומצינו שלמילה "ידע" יש כמה משמעויות: **ידיעה, חיבוב וחיבור**. וכנלמד מפרש"י על הפסוק (בראשית יח, יט) הנאמר באברהם אבינו ע"ה "כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה'" ופירש"י "כי **ידעתיו - לשון חיבה** כמו (רות ב) "מודע

לאישה" (שם ג) הלא "בועז מודעתנו", "ואדעך בשם" (שמות לג) ואמנם עיקר לשון כולם אינו אלא **לשון ידיעה** שהמחבב את האדם **מקרבו** אצלו ויודעו ומכירו. ולמה ידעתיו? "למען אשר יצוה" לפי שהוא מצוה את בניו עלי לשמור דרכי". ולענינו, כשהאב האוהב מידע את בנו בתורת השם ית' בזה מחברו לשלשלת התורה.

אמש הקרני אבא

בספר שופטים (פרק ו') מובא, שלאחר הנהגת דבורה הנביאה חלה התדרדרות רוחנית קשה בישראל וכתוצאה מכך סבלו ישראל מרורות מהמדיינים, העמלקים ובני קדם, כמתואר שם ובמפרשים. וכעבור שבע שנים כשהגיעו למצב של "וַיִּדַּל יִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵי מִדְיָן וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'". והי"ת שלח להם נביא שעודד אותם עיין שם.

באותו זמן, במוצאי חג הפסח, בעת שישב גדעון בן יואש תחת עץ האלה, "וַיֵּרָא אֵלָיו מַלְאַךְ ה', וַיֹּאמֶר אֵלָיו, ה' עִמְּךָ גִּבּוֹר הֶחָיִל. וַיֹּאמֶר אֵלָיו גִּדְעוֹן, בִּי אֲדֹנָי, וְיֵשׁ ה' עִמָּנוּ וְלָמָּה מְצָאַתְנוּ כָּל זֹאת, וְאַיֵּה כָל נִפְלְאֹתָיו אֲשֶׁר סִפְּרוּ לָנוּ אֲבוֹתֵינוּ לֵאמֹר, הֲלֹא מִמִּצְרַיִם הֶעֱלָנוּ ה' וְעַתָּה נְטָשָׁנוּ ה' וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף מִדְיָן. וַיִּפֶן אֵלָיו ה' וַיֹּאמֶר לֵךְ בְּכֹחֲךָ זֶה וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִכַּף מִדְיָן הֲלֹא שְׁלַחְתִּיךָ". (בהמשך מגולל הנביא את השתלשלות הענינים עד לנצחונם של ישראל על הצרים אותו בדרך נס ופלא, כפי שעשה ה' ית' ביד גדעון).

גדעון שואל את המלאך, "וְיֵשׁ ה' עִמָּנוּ וְלָמָּה מְצָאַתְנוּ כָּל זֹאת, וְאַיֵּה כָל נִפְלְאֹתָיו אֲשֶׁר סִפְּרוּ לָנוּ אֲבוֹתֵינוּ", ומפרש רש"י ..."אמר לו, אמש הקרני אבא את ההלל, ושמעתיו שהיה אומר (תהלים קיד א): בצאת ישראל ממצרים, 'ועתה נטשנו', אם צדיקים היו אבותינו, יעשה לנו בזכותם, ואם רשעים היו, כשם שעשה להם נפלאותיו חנם כן יעשה לנו, ואיה כל נפלאותיו". הקב"ה אהב את דברי הסנגוריה של גדעון "וַיֹּאמֶר לֵךְ בְּכֹחֲךָ זֶה" – פירש"י, משם מדרש תנחומא, "בכח הזכות הזה שלמדת סניגוריא על בני" –"וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל".

והקשו המפרשים, מהו "אמש הקרני אבא את הלל, ושמעתיו אומר בצאת ישראל ממצרים", וכי גדעון לא ידע עד כה על נס יציאת מצרים? הרי דברים אלו יודע כל ילד יהודי וכאן מדובר בנביא ובמעביר השמועה?! והסבירו בדרכים שונות.

ועל דרך שהובא במהלך המאמר, שדברי ההורים פועלים ועושים רושם על נפש הבנים יותר מכל דבר אחר, נ"ל שכשאר דיבר גדעון עם המלאך, צף ועלה הרושם שנקבע בו בליל אמש, אותו רושם שעושה מוסר האב לבן, ובזה היה לו הכח לטעון את טענת הסנגוריה*.

* הזכרנו כאן את גדעון ולעיל הזכרנו את מנשה. ואח"כ מצינו ב"גלגולי נשמות" לרמ"ע מפאנו (אות פ', א) דמנשה הוא גלגול גדעון, עיין שם.

"שמע ישראל" שגילה ש"ה' אלוקינו"

בעובדה כדלקמן יש כדי להבין מעט על הרושם הנפעל בלב הבנים משיחות הוריהם.

כידוע, עם פרוץ מלחמת העולם השניה, עמדו היהודים מחוסרי אונים. שמועות עקשניות סיפרו שהרכבות מובילים את היהודים למקום בלתי ידוע. רבים החליטו להפקיד את ילדיהם אצל שכיניהם הגויים, אחרים הפקידו אותם בבתי יתומים נוצריים, כשזיק של תקווה עדין מנצנץ בתוכם, שעם תום המלחמה ישובו לקחתם. אלא שעל רבים מההורים עלה הכורת ונשמותיהם נסקו לשמים, להיכלות גבוהות השמורים ליהודים שהומתו על ידי גויים.

בתום המלחמה עמל הרב כהנמאן זצ"ל להוציא נשמות יקרות אלו מבין הגויים. הוא סובב ברחבי אירופה, פנה לבתים פרטיים, חדר לכנסיות ולבתי יתומים, ובמסירות נפש עילאית עלה בידו לגלות ילדים יהודים רבים שהופקדו שם בעת המלחמה ולהצילם מהשמדה רוחנית.

בתוך כך הגיע לאוזניו שמעה של כנסיה לשם הובאו ילדים יתומים מהמלחמה. הרב פנה לכומר הראשי שעמד בראשות הכנסיה הטמאה וביקש שיהיה לו לעזר וימסור לו את הילדים היהודיים הללו.

הכומר סרב לשתף עמו פעולה, בנימוק שגם אם קיימים ילדים יהודיים בכנסיה, הרי שהם שכחו את עברם וכבר נטמעו בין הילדים הגוים ולא יעלה על הדעת להניח את האצבע ולקבוע זה יהודי וזה גוי – קבע הכומר והציע לו לוותר על הענין.

אולי בכל זאת תתן לי לשוחח עמם? – ניסה הרב את מזלו.

"בשום פנים ואופן, לא!" – נחרץ הכומר, "אתן לך רק דקה אחת. אם תצליח בדקה זו לגלות את היהודים, הנה מה טוב..."

חכך הרב בדעתו והסכים.

הכומר גיחך לעצמו, וכי מה מסוגל לעשות הרב הזה בדקה אחת? – תהה בלבו אבל הסכים לדרישה והכניסו לאולם חדר האוכל של הכנסיה שם סעדו כל ילדי המוסד את ארוחת הערב.

הרב כהנמאן נעמד למול השולחנות הארוכים וקרא בקול מלא רגש: "שמע ישראל ה' א-להינו ה' אחד".

ואז קרא דבר שהפליא את הכומר עד מאוד: מבין מכאלף הילדים שאיישו את האולם, קמו כמאתיים ילדים, רצו לעבר הרב כשהם קוראים ביללה: "**מאמי**"! "**מאמא**!"
הכומר יצא מגדרו בהתפעלות ואמר לרב: שכנעת אותי, אכן, מסתבר שאלו ילדים יהודים ואתה רשאי לקחתם, אך עליך להסביר לי מה קורא כאן? איך זה שבאמצעות פסוק אחד הצלחת לגעת בנימי נפשם של הילדים ולהחזירם לעברם, להזכיר להם את צור מחצבתם?
השיב הרב: הילדים הללו נולדו להורים האמונים על שמירת תורה ומצוות. על אף שמכורח המציאות והשמדות שנתחו על ראשיהם, לא התאפשר להם להעניק לילדיהם חינוך יהודי כדבעי כי בגיל רך נפרדו מהם, הרי שעל דבר אחד לא וויתרו: מידי לילה, קודם שהאם הרדימה את בנה, היתה קוראת עמו פסוק קדוש זה, שתוכנו מעיד על היותו נצר לעם התנ"ך, שבו שבחר הא'ל מכל משפחות האדמה. לפעמים היה מדובר בעולל רך שאפילו לא יכל לחזור על המילים, אך העובדה שאלו יצאו מפי האם אוהבת, נחרטה בלבו ונקבעה בנפשו. כל שעשיתי במעמד זה, הוא להוציא מנבכי המוח אל המודע את המשפט היהודי שנחרט שם ולא נמחה על אף הטלטולים והגלויות.
בעובדה זו יש ללמדנו, שכשהתורה מעוברת ע"י אבא ואמא אוהבים, לא נמחית במהרה. גם סופות קשות לא יכולות למחות כתב זה החרות על הנפש, באש יוקדת של אהבת אב ואם לבנם*.
* מכאן תוכחה להורים, ביניהם שומרי תורה ומצוות, שמרדימים את ילדיהם בסיפורי בדים ובשירי ערש (הרס וארס) ופזמונים זולים וד"ל.
מידי דברינו ברב מפוניבז' ובפעולותיו הברוכות לאחר חורבן יהדות אירופה, נביא מדברים שהובאו משמו בעת ששקד על הקמת הישיבה הגדולה. באותם ימים דיבר הרב על ישיבה גדולה שישבו בה שלושת תלמידי חכמים, שתהווה מגדל אור וכו' וכו'. רבים ראו בחזונו דבר בלתי אפשרי והתקשו להכיל ולקבל את רעיונותיו. הרב כהנמן הוסיף ואמר שיסוד הישיבה כבר התחיל לפני שנים על ידי אמו בהיותה בחוצה לארץ. הוא סיפר על שנות ילדותו באזור קר וקפוא. הבית היה עני והבטן היתה ריקה. אבל חום של התורה הקדושה חימם את ליבם ולימוד התורה השביע את נפשם. הם היו חמשה אחים ורק מעיל אחד וזוג מגפיים היה בבית. ערב יום הלימודים הראשון, התפתח וויכוח בין האחים – מי יזכה ללכת מחר לתלמוד תורה, שהרי לא שייך לצאת בקור כזה ללא ביגוד מתאים. כל אח טען להגנתו שלימודו נחוץ יותר ולכן לו הזכות לצאת מהבית לבית המדרש, לחיידר וכו'. אמו עקבה אחר הדיון המסעיר ולא הגיבה. למחרת מוקדם

בבוקר, העירה האם את האח הגדול וזרזה אותו לצאת לישיבה. מיד ובזריזות לבש את המעיל, נעל את המגפיים. כל הדרך לישיבה ליוותה אותו האם ובהגיע לבית המדרש ביקשה שיוריד את המעיל, יחלוץ את המגפיים. משם פנתה לבית וכמעשה הראשון עשתה לאח השני, השלישי, לילד שלמד בחיידר, לקטן שלומד אותיות קדושות – את כולם, כל אחד לחוד, ליוותה הצדקת מביתה למקום לימודם. טלטולים אלו בקור הנורא פגעו בבריאותה, הסבו לה קורת רוח מרובה שזכתה לזה בזכות התורה. הרושם הזה נחקק בלבו הטהור של ראש הישיבה ומייסדה וזה נתן לו את הכח והסיוע ליישם את חזונו פי כמה ממה שתיאר, כשהמפעל האדיר שהקים היה אם לישיבות רבות.

כתריס בפני רוחות זרות

והמהר"ם חגיז ב"משנת חכמים" (אות ג) הביא מכתיבת יד אביו, שבין הדרכים המקרבים את הנפש לה' ומביאים לדבקות בו ית' "גם צריך ליזהר במיעוט חברים. **וא"א זצ"ל יותר היה רוצה שאלמד עמו שעה אחת בבית**, כי לא היה יכול להתבטל עמי כל היום לפי שהיה עליו טורח הצבור, ממה שאלך למקום ערבוביא, מחברים מרובים. ואם אי אפשר בלי חברים יהיה מובחרים ומלומדים בדרכים הטובים, ולתת עליהם עול כבד כמשרז"ל (כתובות נ ע"א) "כבר שית כבר שבע ספי לי' כתורא", כי בזה לא ישאר להם פנאי לבלות הזמן בדברים בטלים. וצריך לקבוע עתים ללמדם חכמה ומוסר ויראת ה', שהיא אוצר הכל וקודם כל, ודבר זה וכל כיוצא בו תלוי במלמד שיהיה ירא שמים ולא יעשה מלאכת ה' רמיה, כדי לקבל פרס ולא יותר. עד כאן דבריו ז"ל"*.

* המהר"ם פותח את ספרו "משנת חכמים" (שענינו ביאור כ"ח קניני התורה) בעצות הכוללות לימוד וחינוך שכתב אביו הקדוש רבינו יעקב חגיז בעל ה"עץ חיים" ו"הלכות קטנות" זיע"א. ובאות א' מרחיב לבאר את דרך החינוך והלימוד שנהגו בעיר הקודש צפת בתקופת מרן ה"בית יוסף" והאריז"ל ושהנהיג הדבר גם בירושלים עיר הקודש, ע"ש בהרחבה.

ואם בדורו, דור דעה, בירושלם דדהבא, ההגנה להיזהר מחברים (ושים לב שוב לסגנון דבריו הק') והעצה לזה היא לימוד משותף עם הבן, על אחת כמה וכמה בדורות אלו, שכל הבלי העולם מוגשים ונגישים ביד הקטנים, שיש לתת את הדעת על כך, ולקחת פסק זמן במהלך היום ללמוד עם הילד ביחידות.

וכבר אמרו צדיקים שיגיע עת של ירידת הדורות ברגש עבודת הי"ת גם אצל החרדים על אף שיהיה ריבוי תורה... ובאותם ימים, יחד עם המגורים בסביבה של תורה ושליחת הילדים לת"ת הטובים ביותר, יהא להכיר את המצב לאשורו, ולחנך בתוך הבית את

הילדים לחום דקדושה, לעבודת השם כדרך ישראל סבא ולא כדרך המתחדשים**. ובסייעתא דשמייא, לימוד תורה משותף מסייע לזה מאוד.

** ומובא מהמחנך הנודע הרב יחיאל יעקבזון, ששמע מהגאון המקובל רבי יואל קלופט זצ"ל מחיפה, שיגיע עת שיצטרכו לרשום על דלת הבית מבפנים "כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואני וביתי נעבוד את השם"...

וכלל, עיצוב חייו של הילד הוא מהבית יותר מכל מקום אחר, וכמאמר אביי (בסוף מס' סוכה) "שותא דינוקא בשוקא, או דאבוה או דאימיה", ופירש"י "משל הדיוט הוא, מה שהתינוק מדבר בשוק, מאביו או מאמו שמע". וע"ש ברש"י מקורות נוספים, שגם אם לא שמע בפירוש, אך התנהגות האב או האם בדרכי עבודת ה', משפיעה על הילד.

והגאון בעל "חוות דעת" זיע"א כותב בצוואתו (אות ה-ו ע"ש עוד) "כאשר יהיה לכם בנים, מאוד צריך תגבורת רחמים בכוונה גדולה שיתן להם השי"ת לב להבין ולהשכיל בתורה ובמצוות וכו'... ובפרט בשבת ויו"ט תתנו השגחה יתירה על בניכם לבלתי יתחברו עם ילדים חצופים, **כי מאוד צריך שמירה לזה וכו**'. וכאשר יגיע לבן שמונה ותשעה **תראו ללמוד עמהם מסכת אחת** כסדר, והבנים ישנו אותה תמיד עד שתהיה שגורה בפיהם, כי אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים וכו', ותראו גם כן שיבינו הלדים מוצאי הדינים ממה שילמדו וכו'... "

לימוד זה מסייע להחדרת מוסר התורה

איתא בזוהר הקדוש ריש פר' תולדות (ח"א קלא ע"א) פתח רבי חייא, שכשרצה הקב"ה לברוא את עולמו היה מסתכל בתורה בכל פרט ופרט, "תא חזי, כד בעא קב"ה וסליק ברעותא קמיה למברי עלמא, הוה מסתכל באורייתא וברא ליה, **ובכל עובדא ועובדא דברא קב"ה בעלמא הוה מסתכל באורייתא** וברא ליה, הדא הוא דכתיב (משלי ח, ל) ואהיה אצלו אמון ואהיה". "אמון – אומן. התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה. בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטין, אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא מדעת אומן, והאומן אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא דיפתראות ופינקסאות יש לו לדעת היאך הוא עושה חדרים היאך הוא עושה פשפשין, כך היה הקב"ה מביט בתורה ובורא את העולם והתורה אמרה "בראשית ברא אלהים" ואין ראשית אלא תורה, היאך מה דאת אמר (משלי ח) ה' קנני ראשית דרכו".

וביארו בזה, שכל מוסר העולם והנהגתו הכל נפעל על פי התורה הקדושה, רק מוסר כזה יכון וכל מוסר אחר ידון לכשלון.

והעירו גדולי המחנכים, שכשהורים מצווים על בנם לעשות או להמנע מפעולה מסויימת בנימוק ש'ככה הם אמרו' ועליו לקבל דעתם, או מהטעם שהדבר יועיל או יזיק לעולם ולחברה וכדומה, עלול הילד להבין בדעתו שהיות וזו רק דעת ההורים או שכך החברה החליטה בדעתה, אין זה בהכרח שהדבר אסור או מותר... רק שלדעתם כך הוא, אמנם עליו לשמוע להוריו כי כוחם גדול מכוחו והם השולטים בו... ויחשוב בדעתו שאם כך הם פני הדברים, כשאגדל והכח יהיה בידי, אוכל להתנהג כראות עיני ואם כוחי יגבר אולי אשנה גם את החברה...

אבל כשההורים מטעימים את ההוראה בנימוק שהדבר אסור או מחויב משום שכך **הורה מלך העולם וציוונו על כך בתורתו הקדושה** וגם הם וגם הוא מחויבים לבצעה או להימנע ממנה, יודע הילד שהדבר לא ישתנה לעולם, ועד זקנה ושיבה הוא חובתו נתונה למלך העולם. (וגם כשמדובר בהחלטה שההורים חשבו עליה ואין לה קשר ישיר למצווה או עבירה שבתורה, יש לנמק את ההחלטה ולהסביר לילד שבכך הוא מקיים את מצוות השם ית' שציווהו לשמוע להורים, וכל הסמכות שלהם לצוות לו איך להתנהג, באה ממנו יתעלה, שהוא והם כפופים לו.)

וכשהאב קובע עיתים ללמוד עם בנו, חודרת בנפש הילד הידיעה שגם הוא וגם אביו מחויבים לגדול שמעליהם, להוראות שבתורתו, ומתחזקת בו ההכרה שהמוסר אינו אנושי, שיכול להשתנות לפי מצבי רוח חולפים של בני תמותה המונעים מאינטרסים ונגיעות, אלא מקור המוסר הוא בסיני (כדרך שפירש רבינו עובדיה מברטנורא בריש אבות), ומוסר כזה, שנקבע על ידי בורא האדם וטבעיו, לא יכול להשתנות לעולם.

ונראה שההנהגה זו ששתיהם כפופים לאב אחד גדול ויחשבו מחשבות איך לעובדו, לאהבו וליראה אותו, יוצרת כעין 'חברות' בריאה בין האב לבן, כזאת שייקל לבן לשתף את האב במצפוני לבו, לא רק כבן לאב אלא גם כחבר לחבר.

שח בפנינו רב ידוע, שבעוד שבניו הבוגרים יצאו תלמידי חכמים ומהם מורי הוראה, בניו הצעירים לא היו כמותם (בלשון המעטה...) לא בענינים של בין אדם למקום ולא בבין אדם לחברו... והוא תלה זאת בכך שבניו הראשונים ראוהו יושב ולומד בבית ואילו הבאים אחריהם בקושי ראו זאת. זאת ועוד, **שבצעירותו נהג לקבוע זמן ללימוד עם ילדיו ברגיעה ולימוד זה החדיר בהם אהבת התורה**. אך עם השנים נמנע ממנו הדבר מסיבות שונות (שלכאורה מוצדקות, נוכח הני הרפטקאי דעדו עליו) ומיעט ללמוד עם בניו וגם כשלמד עמהם היה זה מתוך לחץ וקושי. והגם שילדיו הצעירים למדו באותם מוסדות

שהתחנכו אחיהם הבוגרים וחונכו אצל אותם מחנכים (שעקב הנסיון שצברו אף השתבחו עם הזמן), מכל מקום חסרה להם השפעת הלימוד עם האב.

תוספת ברכה וקדושה בלימוד בארץ הקודש

סלסול וברכה, קובעים לעצמם יושבי ארץ ישראל המחנכים את בניהם לתורת ה' ית' וקובעים זמן ללמוד עמהם יחד בתורתו, שזוכים להיות מנוחלי עוה"ב, על דרך מאחז"ל (פסחים קיג ע"א) "אמר רבי יוחנן, שלשה מנוחלי העולם הבא הדר בארץ ישראל והמגדל בניו לתלמוד תורה והמבדיל על היין במוצאי שבתות". והובא בטור (או"ח סי' רצו).

וכתב המקובל הא'לקי רבי מאיר גבאי זיע"א ב"תולעת יעקב" (סוד מוצאי שבת) "לטוש עיני שכלך ותראה איך השלשה דברים שהזכיר הקדוש הזה רומזים דבר אחד, **והוא הדעת כי ה' הוא הא'להים אין עוד**". עיין שם וראה בקשרם של השלושה שהם אחת.

ונעתיק דבריו לענייננו, "והמגדל בניו לתלמוד תורה, כי התורה משפט א'להי הארץ ואי אפשר לדעת ליראה את השם הנכבד והנורא אם לא על ידי תורתו התמימה, והעוסק בה הרי הוא עוסק בבנין העולם כי היא קיומו, ומחבר תורה של מעלה להקב"ה, צדק ושלום נשקו (תהלים פה, יא), ואז המאור הנעלם הנקרא עולם הבא מריק השמן הטוב כי הברכה שורה על דבר שלם והמלכים נועדו עברו יחד ובשמחתם לא יתערב זר, **ומודדין מדה כנגד מדה לגורם זה שנוחל העולם הבא כי מפרי מעשיו ישביעוהו. והנה האב היה סבת זה כי גדל בניו לתלמוד תורה הגורם זה**, ועוד מדאמרינן בפרק קמא דקדושין (ל ע"א) אמר ריב"ל כל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מהר סיני שנאמר והודעתם לבניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב. והנה הדור ההוא אשר עמדו על הר סיני כולם זכו לחיי העולם הבא, **והמלמד את בניו תורה הרי הוא מכללם**". וע"ע שם ב"תולעת יעקב" לענין ישיבת א"י והבדלה.

ונראה לצרף לזה, מאמר חז"ל במס' ברכות (ה ע"א) "תניא, רבי שמעון בן יוחאי אומר, שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין, אלו הן; תורה וארץ ישראל והעולם הבא. תורה מנין, שנאמר (תהלים צד, יב) "אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָּהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ" ארץ ישראל, דכתיב (דברים ח, ה), "כִּי כַאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ" וכתיב בתריה (שם פסוק ז) "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֶךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה". העולם הבא, דכתיב (משלי ו, כג), "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר".

ועיין ב"בן יהוידע" שדווקא הרוצה לזכות לשלושתן, דהיינו שיהיה בעל תורה וגם יושב בארץ ישראל וגם יזכה לעולם הבא, לא יזכה לשלש אלה ביחד, אלא רק על ידי יסורין, עיין שם.

חזינן, שהן ג' הדברים שהזכיר רבי יוחנן במס' פסחים הם חטיבה אחת, והן ג' מתנות שהזכיר רשב"י במס' ברכות הם אחד.

ונראה ללמוד מזה שביותר מתווסף מעלה על מעלה כשהאבות לומדים עם בניהם בארץ ישראל, פלטין של מלך, שהוא מקום הקדושה וכל צדיקי הדורות התאוו לבוא אליה רק מתוך מטרה לקיים בה ללמוד את תורת ה' יתי' ולקיים את המצוות התלויות בה, וכל כוונה אחרת, כשדר שם דרך מקרה או כמקלט 'לאומי' – שהיא מקום מולדתו וכדומה, פוגמת בישיבת ארץ ישראל (כמובא בהרחבה ב"פני יהושע" כתובות קיט ע"א; אוה"ח הק' קדושים ויקרא יט, כג; של"ה הק' ועוד רבים.)

ואף שהדברים אמורים כשמוסר את בנו גם למלמד ללמדו, מכל מקום נראה שרב המעלה כשגם הוא עצמו לומד עם בנו תורה. ובפרט כשהישיבה בארץ ישראל כרוכה בנסיון של ישיבה תחת שלטון חילוני, שיש להוסיף להשגיח בעינא פקיחא על קדושת הבנים, ויחד עם שליחתם לתלמוד תורה ילמוד עמהם גם ביחידות. והקשיים הכרוכים בזה נכללים ביסורי ארץ ישראל ותלמוד תורה, שזכרם רשב"י זיע"א.

המחיר משתלם

כשנתבונן בעמל היום יומי של האדם, ניווכח שרובו ככולו מושקע למען הילדים. וכדרך שהמליצו "את עמלינו" – אלו הבנים.

ועיין למבי"ט ב"בית א'להים" (שער התשובה פ"י) בכח לימוד האבות לבנים שבכך האבות מצילים את בניהם מיסורים ומעוונות ויש להם בזה זכות אבות, עיין שם בהרחבה.

וכשנתבונן, הצלת זו לבנים היא בעצם **הצלת לאבות עצמם**. כי כל מה שיעניק האדם לבניו, חום, אהבה, רווחה כלכלית, חיים של אושר ועושר וכהנה וכהנה, אינו שווה ערך למה שהבן יכול לתת לאביו לאחר פטירתו, וככל שישמור האב את בנו מיסורים בעולם הזה, הרי זה כאין לעומת מה שהבן יגין ויציל את אביו מיסורים בעולם הבא, כאשר הרחיב בזה ב"ראשית חכמה" (פרק 'גדול בנים'), "גדולה הצלת בנים לאבות מהצלת אבות גדולה לבנים, שהאבות אין מצילין את בניהם אלא מן היסורין בעולם הזה בלבד ומזכין אותן בעושר כשהם חיים ומזכין אותו הכח, **אבל ליום הדין אינם יכולים להצילם מדינה של גיהנם**, שנאמר (דברים לב, לט), ואין מידי מציל, לא אברהם מציל ישמעאל בנו ולא יצחק מציל עשו בנו, **אבל הבנים מצילין אבותיהם מדינה של גיהנם בין גדולים בין קטנים** וכו'. והביא דוגמאות והוכחות בכחו הרב של הבן, ובפרט הקטנים (ע"ש) להטיב לאביו שאין לו דמיון לכל הטובות שיעשה האב לבן בעולם הזה, ע"ש בהרחבה.

וכל שיתן האב לבן אינו כקדיש אחד שיאמר עבורו לאחר פטירתו. ומכל שכן וקל וחומר בלימוד תורה שילמד הבן בעולם הזה. וככגודל איכות התורה כך ייטב לאביו, ולרוב קדושת התורה וטהרת הבן, כן יגדל איכות הקדיש שיאמר עבורו*.

* ומסופר על צדיק מצדיקי הדורות, שבאה לפניו קשישה אחת ושחה בפניו, שבעת לידתו היתה אמו חלשה עד מאוד, ואביו הצדיק שכרה שתניקהו, והתנה עמה שבכל אותם הימים תנהג בסייגים שונים, תאכל רק מאכלים מיוחדים וכו' וכו', כדי לשמור על הילד בקדושה ובטהרה. והיא הסכימה ועמדה בכל הדרישות. כעת, חשה המינקת שימיה ספורים והיא מבקשת שהצדיק יגמול לה בכך שיאמר קדיש לעילוי נשמתה יען שלא השאירה זכר בעולם הזה. הצדיק הסכים. וכעבור זמן מה הלכה המינקת לבית עולמה. מאז הקפיד הצדיק לאמר בכל יום קדיש עבורה. ולילה אחד באה המינקת בחלומו ושחה בפניו על עוצמת הקדיש שהעלה את נשמתה להיכלות גדולים ביותר. כי אין דומה קדיש שנאמר מיהודי הדבק בהקב"ה ושוקד על תורתו, לקדיש הנאמר מאחר. וההפך, ההפך. וללמוד מעט על ההשלכות שבאמירת הקדיש בהתאם לאומר הקדיש, עיין בספר "מנחת יהודה" לרבי יהודה פתייא (הנקרא "רוחות מספרות"), שבאחת השיחות שקיים עם רוחה של אישה, סיפרה לו על היסוריה הנוראים שהיא מקבלת על חטאיה בעולם הזה, ובתוך דבריה אמרה: "וכאשר אומרים הקדיש על נשמותינו, ניקח מעט נחת רוח, כמו רגע אחד בלבד, כי בעוונות אין עכשיו אומרים הקדיש כהוגן וכראוי אלא בהבלעה ובחיסור אותיות, ופסולים הם, **ומה גם, האומרים קדיש הם רשעים ומחללי שבתות**". ה' יצילנו.

ולפי האמור, ברושם העז הנפעל בנפש הילד בלימוד משותף עם אביו, לימוד זה יסייע לילד שגם כי יזקין לא יסור ממנה ובזה ימצא אביו חיים וטובה נצחית גם לאחר אריכות ימיו ושנותיו.

היכל רם ונישא בשמים ללומדים עם בניהם

כתב רבינו משה חגיז זיע"א ב"משנת חכמים" ("בתלמוד" אות ו) בתו"ד על מעלת וחיוב למוד התורה וללמדה לבניו וגם לכל ישראל: "ולימוד התורה כבר ידעת שהוא כנגד כולם **וחביב לימוד התורה לקטנים לפני הקב"ה**, עד שאמרו רז"ל (שבת קיט ע"ב) אין העולם מתקיים אלא בהבל תינוקות של בית רבן. ובזוהר ח"א דף מ"ז ע"א אמרו ומאן מקיים עלמא קל ינוקי דלעאן באורייתא, ועוד ב"ח נ"ד צ"א ע"ב שם **במעלת מי שמתעסק בלימוד בניו** הא כדין ההוא בר נש שלים עי"ש, דאמרו עוד **כי יש היכל ברקיע שעתיד הקב"ה לעטר בו מלך המשיח, ונקרא קן ציפור, וג"פ בשנה הקב"ה משתעשע עם**

הצדיקים בגן עדן, ומראה להם זה המקום, וזה (תהלים פד, ד) "גַּם צִפּוֹר וגו' אֲשֶׁר שָׁתָה אֶפְרֹחֶיהָ", כלומר **זה מדבר באותם הצדיקים אשר בעולם הזה נתעסקו בבניהם ושמו אותו אותם ללמוד "אֶת מִזְבְּחוֹתֶיךָ ה'"** עי"ש, והטעם פשוט ומבואר לפי **שמראה חיבתו יתירה אצל המלך**, כי הרי הוא מתעסק תדיר לדעה אורחותיו ומשתעשע בקריאת גבורותיו וגזרותיו כדי שלא יכשל בשום אחד מהם, ומשתדל ללמד את בניו חוקי המלך והדרך להשיג רצונו, ולהשמר מלהמרות את פיו, ומעבור על שום דבר קטון מרצונו ובשבחו של אברהם כתיב (בראשית יח, יט): "כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט", א"כ גם אנו בני בניו אחריו, **ע"י לימוד תורת א'להינו וההתעסקות וההשתדלות בה ללמוד וללמדה יומם ולילה תמיד לא יחשו המזכירים את ה' לדעת אורחותיו**, מתוך הפלפול והויכוח מתבררים כמה דברים טמונים וספונים היוצאים לאורה מאת ה' המלמדנו להועיל דודאי נשיג לדעת דרך ה' לעשות צדקה ומשפט כי באלה חפצתי נאם ה'".

והמהר"ם מציין שם (באות ג') שכך נהג סבו באביו, היה משתדל ללמוד עם בנו לבדו מידי יום, על אף היותו טרוד בעניני הציבור.

עצות וחיזוק בדמיון הלימוד לנתינתה מסיני

דברי תורה צריכים חיזוק

בימים שקדמו למתן תורה, בעת שעמדו ישראל תחת ההר, "מֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו ה' מִן הָהָר לֵאמֹר, כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות יט, ג-ה).

ובתוכן דברי הקב"ה למשה רבינו ע"ה, היה איזכור נפלאותיו שעשה הי"ת ביציאת מצרים "אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים וָאָבִא אֶתְכֶם אֵלָי", ומבטיח לו ש"וְעַתָּה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וִהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ. וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ" וגו'.

רש"י הביא מדברי המכילתא (שבת פז) "ועתה – אם עתה תקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך **שכל התחלות קשות**".

וכמו בימים ההם, בעת קבלת התורה בחורב, כך גם בכל הדורות כולם, שתחילת קבלת המתנה הנשגבה הזאת, של לימוד תורה מפי הגבורה, מלווה בקשיים ב'התחלתו קשות', כדרכם של צדיקים שתחילתם יסורים וסופם שלווה (בראשית רבה סו, ג). ובשעות אלו נדרש מהאב להתאזר בעוז ובתעצומות להתגבר על קשיים שונים הכרוכים בעמל החיים, וכשיתגבר עליהם יזכה ש"יערב לכם מכאן ואילך".

וכשיחפש, ימצא 'פרצות' בסדר יומו וימצא זמן ללמוד עם ילדיו, שזוהי השקעה לטווח אחרון, השקעה קטנה עם תשואה גדולה, בזה ובבא, בעולם הזה ובעולם הבא.
והגם שחיי הפרנסה גוזלים את מרבית שעות היום, "צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך" – עקבות שדרכו בהם גדולי אומתינו, צדיקי הדורות ומלכי ישראל, כנזכר, שעל אף טרדותיהם בעניני הכלל והפרט והגם שכל רגע בחייהם היה מנוצל באיכות שאין למעלה ממנה, מצאו זמן ללמוד עם ילדיהם, ביודעם שמדובר בשעת קבלת התורה, שכל קיום העולם היה תלוי ברגע זה.
ויתבונן בדעתו, שבעת הזאת, לא רק עם בניו הנוכחים הוא לומד תורה אלא **גם צאצאיו וצאצאי צאצאיו כרוכים וקשורים בלימוד זה**, ע"ד מחז"ל בקידושין (ל ע"א) שנז"ל "...ומה אני מקיים "והודעתם לבניך ולבני בניך" לומר לך, שכל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב **כאילו למדו לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות**".

בזה סגולתינו מכל העמים

על נתינת התורה בסיני נאמר "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי" ופירש"י – "**שאכרות עמכם על שמירת התורה**", "וְהָיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ" ופירש"י, "סגלה – **אוצר חביב** כמו (קהלת ב) וסגלת מלכים כלי יקר ואבנים טובות שהמלכים גונזים אותם. **כך אתם תהיו לי סגולה משאר אומות** ולא תאמרו אתם לבדכם שלי ואין לי אחרים עמכם ומה יש לי עוד שתהא חבתכם נכרת **כי לי כל הארץ** והם בעיני ולפני לכלום".
סגולתינו מכל העמים מתבטאת בעיקר דרך לימוד האב עם בנו, שהינה **יחידאה רק לעם ישראל**. ומאז מתן תורה ולאורך אלפי שנים אחר כך לא נמצאה אומה ולשון שהנחילה את הכתיבה והקריאה בתורת האומה כפי שהנחיל היהודי לבניו ולצאצאיו אחריו. רק בעם ה' מעוגן ההוראה להנחיל מאב לבנו את לימוד תורת הדת. ובשעה שכל ילד יהודי התחנך מיום עומדו על דעתו להחזיק בעט הכתיבה וללמוד את הוראה הקריאה, נחשבו כלל האומות כולם לנבערים וחסרי מדע כשהיחידים המכירים את תורתם ודתם היו רק חכמיהם וכהניהם, רק אלו באו בסוד ידיעת הקריאה והכתיבה.
וגם העובדה שלפני כמה מאות שנים, החלו האומות להכיר בחשיבות הענין ולהנחיל את הקריאה והכתיבה לכלל ההמון ואפילו לילדים, היתה העתקה וחיקוי מעם התורה שגלה לארצותם (ואמנם, אותם איים רחוקים ומקומות נדחים ששמעם של ישראל לא הגיע עליהם, נותרו בבערותם ובכסילותם) ובדבר הזה מודים גם חכמי אומות העולם, וההגונים שבהם אף מוקירים תודה על כך לעם ישראל שהחכימו אותם בעיקר גדול זה.

ובשעה זו, שהאדם מתגבר על קשייו וקובע זמן ללמוד עם בניו בתורת ה' ית', מוכיח את הבדלתו משאר האומות, וממילא זוכה לכל הברכות שנאמרו בזה. וגם ירבה בתפילה לפני הקב"ה שרק בלימוד ותפילה גם יחד, יתקיים בו ברכת "וכל בניך לימודי ה'" וגו'.

במיני מתיקה ובמילי דאגדה

על אף הכיסופים והכמיה שהשתוקקו ליום מתן תורה, ראינו לעיל שמכל מקום תחילת כניסתם לעול התורה ולימודה היה קושי בדבר וכדפירש"י שכל ההתחלות קשות.

ומכל שכן בלימוד תורה לילד קטן, שבטבעו אינו נמשך ללמוד*, ולכן יש לפעול באופנים שונים למושכו לתורה, ע"ד מש"כ הרמב"ם (פיה"מ סנהדרין פ"י) "שים בדעתך כי נער קטן הביאוהו אצל המלמד ללמדו תורה וזהו הטוב הגדול לו לענין מה שישיג מן השלמות, אלא שהוא למעוט שניו וחולשת שכלו אינו מבין מעלת אותו הטוב ואל מה שיגיעהו בשבילו מן השלמות, ולפיכך בהכרח יצטרך המלמד שהוא יותר שלם ממנו שיזרז אותו על הלמוד בדברים שהם אהובים אצלו לקטנות שנותיו, ויאמר לו קרא ואתן לך אגוזים או תאנים ואתן לך מעט דבש, ובזה הוא קורא ומשתדל לא לעצם הקריאה לפי שאינו יודע מעלתה אלא כדי שיתנו לו אותו המאכל, ואכילת אותן המגדים אצלו יקר בעיניו מן הקריאה וטוב הרבה בלא ספק" וכו' (ע"ש בהרחבה, לענין "לעולם ילמוד שלא לשמה" וכו').

* ראיה לזה נלמד מהטעם שהביא הירושלמי על הא דאיתא במשנה שבת (פ"א מ"ג) "ולא יקרא לאור הנר. באמת אמרו החזן רואה היכן תינוקות קוראין" וכו', והטעם שהותר לתינוקות ללמוד לפני ה'חזן', איתא בבלי דמשום דאימת רבם עליהם. אמנם בתלמודה של ארץ ישראל (שבת שם) מובא טעם אחר "תני, רשב"ג אומר, התינוקות מתקינין להן ראשי פסקיהן לאור הנר. מיי כדון אילין בעיי דיטפי בוצינא. ואילין לא בעיי דיטפי בוצינא". ופירש קרבן העדה "אילין, **התינוקות רוצין שיכבה הנר** ולא אתי לאטוויי שידליק, ואילין, החזנים רוצים שלא יכבה הנר וחישי' דלמא אתי לאטוויי". חזינן, מזה שהילדים חפצים שהנר יכבה ויוכלו לצאת, כי אין מוחם בשל עדיין לאהבת הלימוד.

והדרך למשוך את הילד ללימוד הוא ע"י דברי מתיקה וכדומה (שכנזכר ברמב"ם הדבר מזרז את הילד ללמוד).

ונראה שענין זה עשוי לפתור בעיה נוספת שהורים מתמודדים עמה: ריבוי התענוגים. והמהר"ם חגיז ב"משנת חכמים" (אות ב) הביא מכתיבת יד אביו "מי שנגע יראת ה' ית' בלבבו לקרבה אל מלאכת ה', צריך שיקדמו לו דרכים להדבק בו ית', וצריך לחנוך הנער שיהיה לימוד בטהרה, ולהפרישו מהתענוגים. ועל הטוב יזכר שם הרבנית המיוחסת אמי מורתי שרה תנצב"ה, שהניחני אבא מרי המפורסם בעל מבקש ה', מוהר"ר שמואל

בכמוהר"ר יעקב זצוק"ל כבן י"ג שנים, ובן הייתי לאבי רך ויחיד. ועם היות כי אבא מרי ז"ל הניח ברכה אחריו שהיתה יכולה לפרנס אותי כבן מלכים, היא היתה מאכלת אותי לחם צר, כדי שלא אתלמד בגרגרנות כשאר תינוקות. והיא שעמדה לי, כי אע"פ שבאתי בימים לא הצר לי רוב ורוע המאכלים, וזהו עיקר גדול".

חזינן, שתענוגים מזיקים לנפש הילד* (ומכל שכן ריבויים מכהים את הרגש, כי ההרגל נעשה טבע ואובדת ממנו חויית התענוג). ומאידך, ההכרח לא יגונה וכיום, במצב הנוכחי, קשה יותר למנוע לגמרי מקטנים מיני מתיקה וכדומה, ולשנותם משאר ילדי הת"ת.

* ובהספד שנשא אחד מגדולי הדור על מרנא ה"חזון איש" זצ"ל, העיר בתוך דבריו: החזון איש היה אחד, בדורות הבאים כבר קשה שיוציאו "חזון איש" נוסף. אחד המחנכים שמע את הדברים וחרה לו: באיזה כח וסמכות קובע הרב הספדן את עתידו של הדור הבא, לאמור, שבעתיד לא יצמחו אדירי תורה כ"חזון איש"? כשהעלה את קובלנתו על דברי הספדן בפני הגרא"מ שך זצ"ל, השיב לו הגרא"מ שך: שניכם צודקים, אתה צודק שתורה מונחת בקרן זוית וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול, אבל גם המספיד צודק, כי בימיו של ה"חזון איש" לא היו ריבוי תענוגים כבדורות הללו. ובמיעוט התענוג הוא מקניני התורה.

ולכן נראה שכדי לצאת ידי חובת שתיהם, יש לתחם את נתינת הממתקים והמעדנים לשעות אלו של הלימוד המשותף. בכך תתקבל השעה הנלמדת בנפש הילד טעם של מתיקות. וכשילד יודע שרק בשעה זו יזכה למיני מתיקה, יביא הדבר שיכסוף לבוא השעה, שבא ישב עם אביו ליד השולחן עם ספרים פתוחים שלצידם מיני מתיקה**.

** וכמובן יש גם להשגיח באופן המתנות הניתנות לילד, שלא כאותו אב נבער שנתן לילדו מכשיר תקשורת טמא בשביל שילמד עמו תורה...

ונראה גם ללמוד מדברי הרמב"ם הנזכרים, שעצם נתינת מיני מתיקה לקטנים, עליה להיות למטרה זו, למשוך אותו לדרך התורה.

כמו כן יש לאב לפעול שהלימוד עצמו יהא באווירה טובה, בשפה ברורה ונעימה. ובפתיחת הלימוד יתחיל עם רעיון משונן, שכוחו רב לפתיחת הלב, כדאיתא (שבת ל ע"ב; פסחים קיז ע"א, עיין שם) "כי הא דרבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן (ופירש"י שבת שם, "**נפתח לבם מחמת השמחה**"), לסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא". וכן יש לשלב דברי הגדה, ע"ד מאחז"ל (שבת פז ע"א; חגיגה יד ע"א) דברי הגדה המושכין את הלב. ויש להזהיר שלא לאמר דברי הגדה הנראין תמוהים (כעובדין דרבב"ח

בבא בתרא). וכתבו בספרים, שבדורות אלו מעשיות של צדיקים פועלים בנפש הילד להלהיבו לעבודת ה' ית' ולאהבת התורה.

וישתדל שיעשה כל תצדקי שהבן יחוש נעימות ויקשיב לדברי התורה הנאמרים מאביו, שעיקר זה גם הוא **כקבלת התורה מסיני**, וכמובא בזוהר הקדוש (פר' אחרי סט ע"א) "דתאנא, כל מאן דאצית למלוי דאורייתא, זכאה הוא בהאי עלמא **וכאילו קביל תורה מסיני**, ואפילו מכל ב"נ נמי בעי למשמע מלוי דאורייתא, ומאן דארכין אודניה לקבלי' יהיב יקרא למלכא קדישא ויהיב יקרא לאורייתא, עליה כתיב היום הזה נהיית לעם כו'".

[למדנו, כל מי שמקשיב לדברי תורה אשריו בזה העולם **וכאילו קיבל התורה מסיני**, ואפילו מכל בן אדם גם כן צריך לשמוע דברי תורה, ואשר מטה אוזנו לקבלם, נותן יקר למלך הקדוש ונותן יקר לתורה, ועליו כתוב, "היום הזה נהיית לעם" כו'].

והכל בפנים שוחקות, במתינות ובאהבה אין קץ וכך יכניס אהבת תורה ולימודה בלב הבן. וההפך, חוסר תשומת לב גורם שהלימוד קשה לילד (עיין תענית דף ז סע"ב) ולכן חשוב ביותר שהאב יבוא רגוע לשעה זו. ועל אף הטרדות, יתבונן בגודל יקרת שעה קדושה ונשגבה זו, שהיא דומיה דקבלת התורה ממש, ובתורת ה' ית' מתבטא מעלת היהודי על שאר אינשי, וכל תכלית עמל יומו נועדה בשביל שעה זו.

ותוספת ברכה מרובה יש כשהלימוד בנעימות ובקירון פנים, כקבלת התורה מסיני, כאשר יסד הפייט "**עֲלִיּוֹנִים שָׁשׁוּ וְתַחְתּוֹנִים עָלְזוּ בְּקַבָּלַת תּוֹרָה הַכְּתוּבָה מִסִּינַי**". ובמדרש (שהש"ר ב, יח) ומובא שרבי אליעזר בן יעקב דרש באושא (בבואו ללמד שם תורה בשעת השמד), "וידבר משה והכהנים והלוים אל כל ישראל לאמר, הסכת ושמע ישראל היום הזה נהייתה לעם. וכי היום קבלו התורה, והלא כבר ארבעים שנה שקבלו את התורה, ואת אמרת היום הזה? **אלא מלמד כיון ששנה להם משה את התורה וקבלוה בסבר פנים יפות, העלה להם הכתוב כאלו קבלוה היום מהר סיני**, לכך נאמר היום הזה נהייתה לעם לה' א'להיך".

ועוד איתא במדרש (שהש"ר א, נג ועוד) על חז"ל שבעת לימודם "היו הדברים **שמחים כנתינן מסיני**". ועיין ב"נפש החיים" (שער ד, פי"ד) שמביא עוד מאמרים מהזוה"ק בלימוד תורה בשמחה הוא דומיה דקבלת התורה מסיני והביאור בזה.

ואין צריך להוסיף שלא ילמדם מתוך כעס, שהוא אסור תמיד וכל שכן למטרה נעלה זו. ומובא ("מדרש פינחס החדש" סק"ג) מהרה"ק רבי פינחס מקוריץ זיע"א, שהאדם המדריך את בני ביתו בדרך הישר, לא יעשה זאת בכעס כי בכך הוא מטמא את עצמו ומכניס טומאה בהם.

דברות קודש מלהבות אש

ועוד בדמיון לימוד לקבלת התורה מחורב, שכשם שמעמד הר סיני היה בהתפעלות "בְּהִגָּלוֹתְךָ מַלְכֵּנוּ עַל הַר סִינַי לְלַמֵּד לְעַמְּךָ תּוֹרָה וּמִצְוֹת **וַתַּשְׁמִיעֵם אֶת הוֹד קוֹלֶךָ וְדִבְּרוֹת קָדְשְׁךָ מִלַּהֲבוֹת אֵשׁ**, בְּקוֹלוֹת וּבְרָקִים עֲלֵיהֶם נִגָּלֵיתָ וּבְקוֹל שׁוֹפָר עֲלֵיהֶם הוֹפָעְתָּ" וכו' (מוסף לראש השנה) וגם הלימוד והחינוך עם הילד יהיה בחום דקדושה, בהוד ובהדר. וילהיב את דברי התורה בנפש בהתלהבות שהשפעתה רבה על הנפש.

וכמסופר על רבי אהרן הגדול מקרלין ששמע מלמד ב"חיידר" מסביר לתלמידיו את הפסוק "ויען לבן ובתואל" וקרא את דברי רש"י הקדוש בקול רך: "**רשע היה**, וקפץ להשיב לדברי אביו". העיר לו, שיש לאומר בהתפעלות, בשפתיים דולקות ובהבעת סלידה ושאט נפש מחוצפתו של לבן: "רשע היה! וקפץ להשיב לדברי אביו!"

ומובא ב"זהב שבא" שנשאל הגאון רבי משה שמואל שפירא זצ"ל ר"י באר יעקב, על עיקרי החינוך בבית רבו הרב מבריסק (שכידוע כל בניו נמנו על הנהגת היהדות החרדית), השיב "אצל רבינו הרב מבריסק **ראינו שעיקרי החינוך לבניו היה לחזק את הלב שלא להתפעל משום דבר**, כדי שאם יבואו נסיונות לא יתחשבו עם פלוני ואלמוני, שר או עשיר – שום דבר אינו נחשב, כי אם המבט מה ההלכה אומרת. בכמה וכמה מקרים היה אומר: אנחנו לא מתפעלים מאף אחד... רק מן התורה ונותנה".

לפני למעלה ממאה וחמישים שנה, נקלעו המהגרים מאירופה שבאו לארה"ב מאירופה, לנסיונות קשים בשמירת שבת, עד כדי עניות ממש והיו שנפלו בזה, אך היו שחרפו נפשם שלא לחלל שבת.

ומסופר על שתי משפחות ששתיהן עמדו בסבך הנסיון, אך רק אחת מהם כל בניה לימודי ה' תלמידי חכמים. לעומתם האחרת, חלק מבניהם פרצו גדר, התרחקו מהדת ונפלו בחילולי שבת.

לימים נפגשו אבות המשפחה באכסניה אחת וסחו על הימים ההם. האיש שבניה לימודי השם סיפר: באותם ימי שישי הייתי שב לבית ובידי מכתב פיטורים, חשתי בהתעלות הנפש, בהתרוממות הרוח, שזכיתי להקריב למען שבת קודש את עבודתי. בני נסחפו בשמחה וידעו שכל עניני העולם מתגמדים ביחס לשמירת השבת. בהגיע חג הסוכות, התנוססו מכתבי הפיטורים בסוכה, כקישוטים וכנוי סוכה.

שמע זאת חברו, נאנח ואמר: עכשיו אני מבין למה אתה זכית שכל בניך תלמידי חכמים בניו לא. והסביר, כי בשונה ממנו, באותם ימי שישי כשהיה שב לבית, שהפך לגהינום,

היה מספר בעצב ומרירות על המצב שנוצר עקב עמידתו על שמירת שבת, שמי ידע מה ילד יום...

למשמע דברים ולמראה הפנים 'הבינו' ילדיו שהשבת גורם מפריע וראו את השבת כמכשול, וכשבגרו החליטו שהשבת לא תטריד עד שנגררו לכדי חילולה ר"ל. לעומת זאת, ילדיו של הראשון, **ראו והבינו שהשבת היא מעל הכל, שה' יתברך מעל הכל. הדבר החדיר בהם רצון למסור נפש בעבורו ית'**. הרי שמכל שכן שהלימוד בהתפעלות שתשפיע על הנפש, שלימוד התורה הוא המחנך ביותר להכרת הי"ת כנז' בפתיחת הספר מרבוז"ל (והרחבנו בעובדות מעין אלו בקובץ אחר)*.

* ונאמר (מלאכי ג, יג-טו) "חָזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם אָמַר ה', וַאֲמַרְתֶּם מַה נִּדְבַּרְנוּ עָלֶיךָ. אֲמַרְתֶּם שָׁוְא עָבֹד אֱלֹהִים, וּמַה בֶּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְכִי הָלַכְנוּ קְדֹרָנִית מִפְּנֵי ה' צְבָאוֹת. וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאַשְּׁרִים זֵדִים גַּם נִבְנוּ עֹשֵׂי רִשְׁעָה גַּם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמָּלֵטוּ". ושמענו מבארים, שהתוכחה, שע"י שהולכים קדורנית, בשפל רוח ומקיימים מצוות בעצבות, בכך מבטאים "שוא עבוד א'להים ומה בצע כי שמרנו משמרתו" ובזה מאשרים דרכם של זדים ומזה נבנים עושי רשעה, שכראותם יהודי שתו"מ שפניו קודרות, אומרים, איננו חפצים להראות כמותו.

ונ"ל בד"א דלכן נבואה זו מהנבואות האחרונות, שהיא כהכנה לגלות, כשירדו ישראל לבין הגוים, אז ביותר להראות פנים שמחות בעשיית רצון הי"ת, כי עי"ז אחינו ישראל ימנעו מלחבור לגוים וידעו מעלתם.

ולבו הזך ונפשו הנקיה והטהורה של הילד מזהה זאת!

והדרך לזה בציור ובהתלהבות דמיון הילד. ומובא על הגרא"מ שך זצ"ל ר"י פונוביז', שהעיר בערוב ימיו (וכידוע זכה לזקנה מופלגת), שעד היום שמורה אצלו ההתלהבות בעניני זכרון מתן תורה, קריעת ים סוף וכדו', ותלה זאת במלמד החסידי, שלמדם בתלהבות וחום דקדושה.

ולעומת זה להרחיק מהבית גורמים, כספרות הנוגדת את רוח ישראל סבא (ולא רק סיפורי רשעים אלא כשמדובר בסיפורי 'צדיקים') המאופיינים בקרירות ובזלזול בתורה הקדושה ובזילות חכמיה. שהציור כח רב לרושם הילד.

וכלל, כבר כתבו בספרים, שכגודל ההתפעלות בעבודת הי"ת ובלימוד תורתו, זוכה האדם שפע א'לוקי לדעת את ה' וללמוד תורתו.

ומהמפורסמות שרבינו הרמב"ם היה חסכן במילים. והררי דפים ושפך של דיו נשפכו להרחיב את כוונת הרמב"ם במילה אחת. לא כן נהג הר"מ בכל הנוגע לשבח הא'ל ברוך

הוא, שרבינו משה מרחיב בביטוים בהוד והדר "אדוננו יתעלה" "הבורא יתברך" וכד', והתפעלות מקדושת התורה ומצוותיה מתבטאת בקטעי הלכותיו ובמוסריו שבסופי הפרקים.

ומובא שהרה"ק בעל ה"בית אהרן" מקרלין זצ"ל תלה את הסיבה שבדורות האחרונים לא צומחים עובדי ה' כבדורות עברו, שבשונה מאז היום לא מתפעלים מדברים קטנים... לדוגמה, בעבר, כשאדם זכה לשמור את עיניו מראות ברע בלכתו ברחוב, היה שמח על כך ומודה להי"ת שזיכהו לזה. אך היום לא ניתן דגש לזכות זו ולכן הדבר מתגמד בעיני האדם והקרירות מונעת ממנו להשתדל בשמירות אלו, וההעדר רגש התפעלות דקדושה, גורמת שהאדם לא יתעלה למדרגות גדולות.

והבאנו בספר "שבחי רבי דוד בן ברוך זיע"א", שהגה"ק רבי מרדכי בירדוגו זיע"א ("המרבי"ץ", ממשפחתו ומידידיו של רבינו "אור החיים" הקדוש) התפעל מעוצם התמדתו ומעלתו בתורה של רבי דוד, וכששאלו על כך, אמר שכל מה שזכה היה בשל "התעוררות הדם ברגש עבודת ה'".

והזכרנו שם עובדה ששמענו מפה קדוש מו"ר הגה"ק רבי יהודה מעלם זיע"א, שסיפר על רבו הגה"ק רבי אפרים הכהן זיע"א ראש ישיבת "פורת יוסף", שיום אחד נראו פניו קורנים משמחה, שלא עזבה אותו כל אותו היום. וסיפר בהתלהבות שבאותו יום זכה שניצל מנסיון של שמירת עינים, בלכתו משכונת קטמון (שם קיים סניף ישיבת "פורת יוסף") עד לישיבה בשכונת "גאולה". והיה תלמידו הגר"י מציין, שעל אף שרבי אפרים היה בגיל מבוגר ונודע בגודל עמקותו בתורה ובעוצם קדושתו הרבה, והדבר היה בשעת בוקר מוקדמת, והאוכלוסיה מועטת ודלה בהשוואה לימינו, עם זאת לא זז מלשמור את עיניו ושמח בשמחת המצוה*.

* ומידי דברינו במעלת שמירת העינים ובבקשה לשמירת הצאצאים שיהיו גדולים בתורה, נציין עובדה שבשנת ה'תשנ"ד נפטרה הרבנית מרגלית יוסף ע"ה, אשת הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל. וב"שבעה" בא לנחמו רבי אלעזר אביחצירא זצ"ל (בנו של הרה"ק רבי מאיר) ושאל, ילמדינו רבינו, במה זכה לברכה של "וכל בניך למודי ה'", שכולם ת"ח ומרביצי תורה?

והגר"ע יוסף זצ"ל התחמק מהשאלה ואמר, מתנת חינם... אך רבי אלעזר לא הרפה ודחק, שבוודאי הדבר בא בזכות שלא זוכה לה כל אדם ואף בחז"ל מצינו שתלו את הזכות לבנים תלמידי חכמים בענינים מיוחדים.

לבסוף אמר הגר"ע זצ"ל, שבצעירותו, כשהיה דיין בבית דין היו באים זוגות להתגרש, ומתוקף התפקיד הוצרך לדבר עמהן, לחקור ולדרוש ולנסות להשכין שלום, ובאותו זמן גדר את עצמו שלא ירים את עיניו כלל, ועל אף שהיה מדבר עם הבעל ועם האישה היו עיניו ברצפה ולא ראה עם מי הוא מדבר. ובשמירת העינים תלה את הזכות שנפלה בחלקו.

וגמרא ערוכה במס' מכות (כג ע"ב): "ר"ש בר רבי אומר, הרי הוא אומר (דברים יב, כג) רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל (את) הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ וגו' ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו מקבל שכר (וכנאמר שם בפסוק כה "לֹא תֹאכֲלֶנּוּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ כִּי תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה'"), גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן הפורש מהן על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות".

וכך נהג הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל, על אף שהיה קצר רואי (שבילדותו למד בחושך לרוב עניותו) ועם שהיה טרוד בלימודו ושאר שמירות מהרהור וכדו', עשה לעצמו סיג על גבי סיג לשמור את עיניו מכל הבטה אסורה.

הגרמ"מ שולזינגר זצ"ל סיפר שהר' שלמה כהן ישב פעם אצל מרנא החזון איש זצ"ל, לפתע נכנס אברך כבן עשרים ושמונה והחזו"א קם לקראתו ושוחח עמו זמן רב. בצאתו, שאל ר"ש כהן 'מאי כולי האי?' השיב החזו"א, הוא עוד יהיה הראש ישיבה הגדול ביותר בדור. ולמה? **משום שהוא לומד בהתפעלות**. אותו אברך צעיר היה הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל, רבם של רבים מראשי הישיבות בדורנו.

בספר "שבט יהודה" לרבי שלמה אבן וירגא מסופר שבמהלך ויכוח שקיים מלך ספרד אלפונשו עם חכמים על היהודים והיהדות, ביקש לדעת על היהודים גם מהפשוטים שבהם ושלח שיקראו לו ג' יהודים שיזדמנו ראשונים. בעלי מלאכה חייט, גרדי, וסנדלר. ועל אף בערותם ידעו להשיב לו דבר דבור על אופניו ואף לגרום לו בחכמה שפיו יענה על שאלותיו. עיין שם. המלך התפעל מחכמתם ואמר "ברוך שבחר באלה. ומ"מ אני תמה איך ישיבו בחלוקים שיש בהם קצת מן החכמה והם לא למדו? אמר טומאש (החכם הגדול בממלכה ע"ש) **הם נוטים אוזן מאד אל השמועה** והם כמו הנערים, כי למה הנער יזכור יותר מהזקן? **מפני שיפלא ממנו כל דבר והדבר הנפלא עושה רושם בזכירה אחר זה**".

דגש על האמונה והעברת התורה

על מצוות השם ית', כתב הרמב"ם (ספה"מ מצוה ג), שהשגתה היא בהתבוננות בתורה הקדושה ובחוקים הישרים ובהנחלתם לאחרים*.

* ז"ל, "היא שצונו לאהבו יתעלה, וזה שנתבונן ונשכיל מצותיו ופעולותיו עד שנשיגהו ונתענג בהשגתו תכלית התענוג, וזאת היא האהבה המחוייבת, ולשון ספרי, לפי שנאמר "ואהבת את ה' אלהיך" איני יודע כיצד אוהב את המקום? תלמוד לומר, "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך" שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם, כבר בארו לך כי בהשתכלות תתאמת לך ההשגה ויגיע התענוג ותבוא האהבה בהכרח. וכבר אמרו שמצוה זו כוללת גם כן שנדרוש ונקרא האנשים כולם לעבודתו ית' ולהאמין בו, **וזה כשתאהב אדם תשים לבך עליו ותשבחהו ותבקש האנשים לאהוב אותו**, וזה על צד המשל, כן כשתאהב האל באמת כמה שהגיעה לך מהשגת אמיתתו, הנה אתה בלי ספק תדרוש ותקרא הכופרים והסכלים לידיעת האמת אשר ידעת אותה. ולשון ספרי "ואהבת את ה'" – אהבהו על הבריות כאברהם אביך, שנאמר, "ואת הנפש אשר עשו בחרן" ר"ל כמו שאברהם בעבור שהיה אוהב השם, כמו שהעיד הכתוב "אברהם אוהבי", שהיה גם כן לגודל השגתו דרש האנשים אל האמונה מחוזק אהבתו, כן אתה אהוב אותו עד שתדרש האנשים אליו".

ומזה נלמד שכשאדם לומד עם בנו את חוקי ה' ית', לימוד הנפעל מאהבה (כנזכר לעיל), בכך הוא מוכיח לעצמו את אהבתו להשי"ת וגם מנחיל ללבו של הבן את האהבה להקב"ה. ונראה שבלימוד זה מוכיחים האב והבן שעם כל היותם אוהבים זה את זה, באהבה הגדולה שבין הברואים, **אהבתם לבורא ית"ש גדולה יותר**. על דרך שרמזו בזה (ש"ך עה"ת בכמה מקומות) "אהבה" גמטריא "אחד".

ולימוד ופעולה הנעשית על ידי אהבה, משתמרת בנפש לאורך זמן. ובפרט כשהדבר נעשה בקטנותו של הילד, שלבו דומה לנייר חלק.

ומהיות שקבלת התורה ענינה "קבלו מלכותי עליהם בסיני" (לשון ויק"ר ב, ד) – קבלת עול מלכות שמים – "אנכי ה' א'להיך" וגו', כך גם האב ישתדל שהלימוד יביא לקרבת א'להים ואהבתו ית'. ועל הצורך ללמד ולהחדיר אמונת ה' לבנים, ועיין לרמב"ם באיגרת תימן "העמידו בניכם על המעמד הגדול ההוא". וכן עיין לגר"מ פיינשטיין ב"אגרות משה" (יו"ד ג ע"ו) בצורך הדבר.

ועיין ב"משך חכמה" פרשת פינחס (כט, א.), "ובמדרש שוחר טוב (תהלים פא) תקעו בחדש שופר – חדשו מעשיכם ושפרו מעשיכם. הביאור, כי על משפט כזה מי יוכל לעמוד? ולזה אמרו שיראו לחדש מעשיהם, הוא להנחיל שמירת הדת ודיעות הצודקות אצל בניהם, **הדור החדש**, וע"ז אמרו (קידושין ל) **כל המלמד תורה לבן בנו כאילו קבל מהר סיני**, **שזה העיקר להיות הדת חדש וידיעת השי"ת חזק אצל הבנים כמו שקבלו**

מעצמם, וזה נקרא "חדשו מעשיכם", ועי"ז "שפרו מעשיכם", **כי רואין אנו מי שבניו נתרחקו מעבודת השי"ת ואמונתו**, **גם האבות יחקו כהקופים את מפעלות בניהם לבלי התרחק מאתם הרבה**, [ויש אשר מתנצלים כי כוונתם לשמים, כדי שיקובלו דבריהם אצל הבנים במה שיוכלו להועיל], לזה אמר חדשו מעשיכם ועי"ז שפרו מעשיכם, ור' ברכי' אמר 'שפרו מעשיכם וחדשו מעשיכם', כי אם האב נזהר לפשפש במעשיו, אז גם הבן שומר תורתו ונאמן לבבו לאלקיו, ואם רואה הבן כי האב אינו נזהר בקלות, אז אינו נזהר הבן גם בחמורי חמורות, וזה ששפרו מעשיכם ועי"ז חדשו מעשיכם, ויהיה דור חדש נאמן לא'לקיו. ולזה סיים ומה שופר תוקע בזה במה שמונח בפיו ומוציא מזה בצד הרחוק כך כל קטרוגין שבעולם כו' אני שומע מזה ומוציא מזה, פירוש, **כי ע"י הדור האחרון אשר יומשך ידיעת השי"ת ותורתו ע"י זה האיש**, **הלא הוא זכות בלתי תכליתי**, **מועיל להרחיק ממנו כל רע אשר עליו בקטגוריא מצד הזמן הנוכחי**, וזה בכסא ליום חגנו, מלשון יום הכסא (משלי ז, כ), **כי יבוא זמן העתיד בדור החדש הבא לידיעת דרכי התורה ע"י עמל האבות וגידולם לתורה**".

העיקר הוא הלימוד

במדרש (שמ"ר כט, ט) "אמר רבי אבהו בשם ר' יוחנן, **כשנתן הקב"ה את התורה** צפור לא צווח עוף לא פרח, שור לא געה, אופנים לא עפו, שרפים לא אמרו קדוש קדוש, הים לא נזדעזע, הבריות לא דברו, אלא העולם שותק ומחריש ויצא הקול "אנכי ה' אלהיך", וכן הוא אומר "את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם קול גדול ולא יסף" וכו'.

ונראה שעד"ז כך בשעת לימוד קדושה זו, שעליה להיות רק בלימוד תורה **ש"העולם שותק ומחריש**".

כי עיקר העיקרים הוא עצם הלימוד המשותף. ובאשר לחומר הנלמד, נראה שלא שייך לקבוע בזה מסמרות שהדבר שונה מבן לבן. וכדאיתא (ע"ז יט ע"א) ואין אדם לומד אלא ממקום שלבו חפץ וכו'.

וחזינן לעיל מהגמרא בקידושין (ל ע"א) שלימודו של רבי יהושע בן לוי היה בחזרת פרשת השבוע עם צאצאיו. וכתב המאירי שם: "וכן ראוי להקרותו לפניו מה שלמד אתמול ולהוסיף עליו מעט". אמנם יש מצבים שראוי לחזור על החומר הנלמד בתלמוד תורה, ויש מצבים, כשקשה עתיקה מחדתא, ללמוד נושאים אחרים.

יש הורים שבחרו להקדיש עתות לימוד אלו עם ילדיהם לענינים שונים שלא נלמדים כסדר בתלמודי התורה ובישיבות, כישום מאמר התנא (אבות שלהי פ"ה) "בן חמש למקרא, בן שש למשנה" וכו', דבר שלא נהוג בתלמודי התורה והישיבות מסיבות שונות. ויש

שבמסגרת זו הספיקו אף לסיים שיתא סדרי ומסכתות שונות מאלו שאינם נלמדים בישיבות. ויש הורים שבמסגרת זו למדו עם ילדיהם את כל כרכי הי"ד החזקה לרמב"ם, והיו שלמדו את כל ד' חלקי הטור או השולחן ערוך, והיו שסיימו ספרי מוסר ויראים, זוהר הקדוש עם פירוש "מתוק מדבש" וכהנה וכהנה – הכל לפי כוחו וידיעותיו של האב ולפי שכלו, רמתו וגילו, דעתו ותבונתו של בן וחפצות לבו לתוכן הנלמד. והכלל, שכל לימוד אהוב לפני המקום ברוך הוא החפץ בעוסקי תורתו.

וכבר הזכרנו, שעיקר העקרים שהזמן שנקצב ללמוד תורה משותף של האב עם בניו, יוקדש אך ורק לתורה ולקדושתה*.

* ומכ"ש שלא לטמא עת קדוש זה בפוליטיקה (כללית או פנים קהילתית וד"ל).

ומדי דברינו בענין זה, נראה להעיר שגם בעתות הנצרכות בדיבורים מעין אלו, יש להיזהר בכבודם של תלמידי חכמים אמיתיים מחוגים וחסידויות אחרים. ובענין זה מסופר, שרב חשוב היושב על מדין תינה לפני הגרש"ז אוירבאך זצ"ל בשברון לב על בניו שעזבו את ספסלי בי מדרשא ויצאו לעסקים ולפעמים מזלזלים בתפילה במנין ובקביעת עיתים לתורה וכו'. ושאל, איך יתכן, שהוא, לא זכה להגשים את שאיפותיו ובניו לא הולכים בדרך המיוחל, ואילו שכנו, בעל מכולת, שנחשב ליהודי "פשוט", שכל לימודו מסתכם ב"חק לישראל" ובשמיעת שיעורי תורה בערבים, זכה שכל בניו תלמידי חכמים, אברכים חשובים השוקדים באהלה של תורה יומם ולילה, ומעתה נפשו בשאלתו איך יתכן הדבר, במה טעה?

השיב הגרש"ז, ההבדל בינך לבין שכינך, הם השיחות שבבית; כמי שמסובב בחברה של עסקנים ורבנים, מוצא, לפעמים, שנעשו מעשים שאינם כסברתך בהלכה ואת אשר על לבך אתה פורק עם הגיעך לבית ומשתף בזה גם את בני ביתך לאמור להם: רב פלוני לא נהג כשורה, הקל מדאי, החמיר מדאי וכו'... ילדיך, שומעים וחושבים על 'צדדים' אחרים בלימוד תורה... ו'מבינים' שהתורה אינה הראשונה במעלה ואין לימודה ערובה לחיי מוסר אמתיים. הבנה זו חלחלה בהם וחסמה בפניהם את הרצון להיות בני תורה, ומשבגרו פנו לאפיקים אחרים בטענה שגם בלי תורה אפשר להיות יהודי טוב.

ואילו השכן, בעל המכולת, שמהיותו יהודי 'פשוט' שלא 'מבין' בסיסוכי רבנים ועסקנים, הצליח לממש את שאיפתו שבניו יהיו תלמידי חכמים ביוֹדעו וביַדְעוֹ להם כי התורה זה עיקר היהודי. בביתו תלויים תמונות של רבנים מכל הסוגים, במסגרות מכובדות רק בגלל שהם ת"ח דעסיקי באורייתא קדישתא. בניו הבינו שהחלום, השאיפה הנכונה היא להיות כפניהם של אלו הנבטים מהתמונות. ובפרט כשישב החנווני עם ילדיו מתלמוד

התורה ללמוד יחד (כנראה בהתאם לרמת הלימוד של אבי המשפחה...), היה לימודם רצוף אהבת תורה מבלי לערב בה נושאים אחרים, של פוליטיקה פנים רבנית וכדומה, שכן בעל המכולת הפשוט נעדר הבנה ואינו מתמצא ובנושאים אלו העומדים ב'רומו של עולם' הנשגבים מבינתו. בכך מימש בעל המכולת את שאיפתו לבנים תלמידי חכמים.
ואמנם, לצד החובה להוקיע את הכופרים והמתפשרים ומנהיגיהם האחראים להריסת הדת ולתת דגש לאמיתות התורה ותמימותה בלי פשרה כדרך שהועברה מדור לדור (ומגדולי הדורות היו מגנים את ראשי הפשרנים בפני ילדיהם, כעדות שנמסרו לנו מפי בניהם הרבנים שליט"א), יש להיזהר בכבודם של תלמידי חכמים יראי שמים שהולכים בדרך התורה המסורה לנו, גם כשמדובר ב"חסידות" אחרת וכדומה.
וכידוע, מרנא הסטייפלער העיר שהדבר שהביאו לכתרה של תורה, שבעתות קשות, כשאירעו סכסוכים שונים ומאבקים בעירו ובישיבתו, ניתק עצמו מהסובב וישב ולמד והכניס ראשו ורובו לתוך הגמרא בלי להתרשם מהסובב וזכה לסייעתא דשמיא.

התחדשות נגד התחדשות

ואמרו חז"ל (קידושין לא ע"ב) יצר הרע מתחדש על האדם בכל יום.
וכתב ב"יערת דבש" (ח"א דרוש ה) בתו"ד בסגולות לבטל חמדת **התחדשות** היצר הרע, ש"אין לזה תקנה אלא תורה, ולכך אמרו שיהיו דברי תורה חביבים בעיניך כל יום כאילו היום ניתנו, **וזה לעומת זה, שזה מתחדש עליו בכל יום ולכך תהיה התורה ג"כ כאילו היום ניתנה, וחביבה לבטל התחדשות היצר הרע, והעושה כן יצליח**. וע"ז נאמר (תהילים ב, ז) ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך, כי בשעת מתן תורה היו נקראים בנים וזהו שחביבה עליו התורה כאילו היום ניתנה והיום קיבלה מהר חורב, **אף הקב"ה מחבבו באמת כאילו היום קבלו התורה**, ואמר כאילו היום ילדתיך, בני אתה וכאילו היום באמת קיבל התורה, ולכן אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה'".
הנה כי כן, רב חילם של האבות והבנים הלומדים יחדיו, שבלימודם מתחדשת קבלת התורה, והתחדשות זו כנגד היצר הרע שמתחדש בכל יום.

סגולת התורה בג' דורות רצופים

רצף השתלשלות התורה

ואמרו חז"ל (בבא מציעא פה ע"א) שכאשר האב, הבן והנכד תלמידי חכמים, שוב לא תפסוק מהם. ורב יוסף ישב ג' פעמים ארבעים תעניות, כדי שהתורה לא תיפסק מזרעו.
"אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן, כל שהוא תלמיד חכם ובנו תלמיד חכם ובן בנו תלמיד

חכם שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם, שנאמר (ישעיה נט, כא), "וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אוֹתָם אָמַר ה' וגו' לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ אָמַר ה' מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם". מאי "אמר ה'"? אמר הקדוש ברוך הוא, אני ערב לך בדבר זה! מאי "מעתה ועד עולם"? אמר רבי ירמיה, מכאן ואילך תורה מחזרת על אכסניא שלה. רב יוסף יתיב ארבעין תעניתא ואקריוהו "לא ימושו מפיך", יתיב ארבעים תעניתא אחריני ואקריוהו "לא ימושו מפיך ומפי זרעך". יתיב מאה תעניתא אחריני אתא ואיקריוהו "לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך". אמר, מכאן ואילך לא צריכנא, תורה מחזרת על אכסניא שלה".

על ידי זה לא תשכח התורה

וכתב ב"מגלה עמוקות" (פרשת האזינו) "בתורה בנביאים ובכתובים מוכח **שכשהתורה הוא בג' דורות אזי התורה חוזרת על אכסניא שלה** ז"ש "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך", רוצה לומר, כשאתם שואל לאביך ולזקניך **אזי התורה הוא** "**בהנחיל**". בנביאים (ישעיה נט, כא) "לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אזי אמר ה', שמכאן ואילך, מעתה, חוזרת התורה על אכסניא ודבר זה למדו רז"ל דהיה לו לומר 'מפי זרע זרעך מעתה ועד עולם' וידוע הפסוק מלא, שמורה על זה שהקב"ה אומר, **שמכאן ועד עולם התורה חוזרת על אכסניא**. בכתובים (תהלים קלב) "אמת לא ישוב ממנה מפרי בטנך אשית לכסא לך, אם ישמרו בניך בריתי ועדותי זו אלמדם גם בניהם" ר"ל כשאח"כ בני בניהם הם לומדים וקאי גם בניהם על פרי בטנם שלפניו זאת מנוחתי עדי עד שהתור' חוזרת על אכסנייא. **וזה כוונת הגמרא בקידושין אריב"ל** (דף ל) **כל המלמד בן בנו תורה כאלו קבלה מהר סיני** שנאמר יום אשר עמדת בחורב וסמיך ליה והודעתך לבניך ולבני בניך ר"ל שאם קבלו ישראל מעצמן מהר סיני לא היו שוכחין לעולם ז"ש ע"פ (שיר) "ישקני מנשיקות פיהו", וא"כ **כשמלמד הוא תורה לבני בנים הרי ג' דורות** לכן כאילו קבלה מהר סיני **ולא הי' נשכח לעולם וחוזרת על אכסניא שלה**. וצריך לומר בתפלה בברכת התורה "ונהיה אנחנו וצאצאנו וצאצאי צאצאינו" שעל ג' אלו צריך לברך, והטעם גריס הרי"ף גבי הרואה ניסים שנעשו לישראל אומר ברוך וכו' שעל ניסא דרבים כ"ע בעי ברוכי ועל ניסא דיחיד הוא ובר"ה ובר בריה בעי ברוכיה שעל ג' דורות רחמי האב על הבן לי לניני ולנכדי".

עוד נראה להביא בזה מדברי רבי יצחק אייזיק חבר בליקוטים שבסוף ספרו "אור תורה", בתו"ד לענין חיוב האדם בלימוד תורה ובלימוד בניו ובני בניו וכו'. (כנזכר לעיל) "והטעם כמו שאמרו במקום אחר (בבא מציעא פה, א), כל מי שהוא תלמיד חכם ובנו תלמיד חכם, ובן בנו תלמיד חכם, שוב אין התורה פוסקת מזרעו, שנאמר, לא ימושו מפיך, ומפי זרעך

ומפי זרע זרעך, אמר ה' מעתה ועד עולם כו' (ישעיה נט, כא). ופרשו התוספות (כתובות סב ע"ב, ד"ה 'החוט המשולש' כו') **כגון שראו זה את זה**, ולכן כל מי שמלמד את בן בנו תורה, ומעתה מקוים בו והחוט המשולש לא במהרה ינתק (קהלת ד, יב), ולכן כמו שנתנה לישראל בכלל התורה בהר סיני, והובטחו שלא ימוש התורה מפי זרעם עד עולם, כמו שנאמר, כי לא תשכח מפי זרעו כו' (דברים לא, כא), כמו כן בטוח הוא שלא ישכח תורה מזרעו אחריו, **ולכן מעלה עליו הכתוב כאלו קבל התורה בפרטות מהר סיני**, להיות לו לירושה עולמית".

השפעת משה רבינו ע"ה עוברת מאב לצאצאיו

ונראה להביא מדברי המהר"ל בחידושי אגדות בקידושין שם, שמדבריו משמע שבלימוד ההורים עם בניהם וצאצאיהם נמשכת העברת התורה ממשה רבינו עד לדורות הבאים: "והודעתם לבניך ולבני בניך לומר לך שכל המלמד את בנו תורה וכו' מעלה הכתוב עליו וכו'. פי' דבר זה, **כי כפי מה שקבלו התורה ממדריגה עליונה** (רק) [כך] **הוא משפיע אותה לאחרים**, ולפיכך כאשר מלמד בן בנו תורה עד שהוא משפיע אותה כ"כ דומה כאלו קבלה מהר סיני, שאז היו מקבלים התורה ממדריגה עליונה מן הש"י. ותדע, כי הש"י נתן התורה למשה והוא ראשון אל התורה, ואח"כ ישראל לכך המשפיע את התורה לבן בנו, דומה כאלו קבלה אותה מהר סיני שבא ההתורה ג"כ מן הש"י למשה ואחר כך לישראל, ולכך נחשב כאלו קבלה מהר סיני.

והבן זה מאוד מדריגת התורה שקבלו מהר סיני, **ותמצא כי הוא דומה לגמרי למי שלמד את בן בנו תורה**. ולכך אמר שם גם כן, כי הוא נחשב כאלו היה מלמד תורה לבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות, וזה כי כאשר השפיע הש"י התורה למשה ואחר כך לישראל התורה הזאת **היא לדורות עד סוף כל העולם**, ולכך אמר מי שלמד תורה לבן בנו שהוא משפיע כ"כ התורה נחשב לו כאלו קבלה מהר סיני. ועוד יש בזה דבר מופלג ועמוק בחכמה, כי נחשב לו כאלו קבלה מהר סיני".

עוד כותב המהר"ל (שם) על המשך דברי הגמרא: "והודעתם לבניך ולבני בניך לומר לך שכל המלמד את בנו תורה וכו', מעלה עליו הכתוב כאלו למדו לו ולבנו וכו'", המבאר צד נוסף של מעלה דווקא בלימוד עם בן בנו:

"פירוש, כי כאשר משפיע תורה לבנו אין זה נחשב כל כך, כי אין זה השפעה גמורה כי הבן קרוב לאב וכרעי' דאבוה הוא ונוגע בו, ואין זה השפעה נקרא, כי ההשפעה נקרא לאשר אין נוגע בו ומשפיע אליו, ולפיכך אמר "המלמד **לבן בנו** תורה כאלו הוא מלמד לבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות", כי התורה שהיא שכלית השפעתה בלי קץ ובלי

תכלית, כי אין גבול וגדר לתורה כלל, ולכך כאשר הוא נחשב משפיע וזהו כאשר מלמד לבן בנו תורה נחשב כאלו השפיע עד סוף כל הדורות. ולכך אמר בסמוך המלמד בן בנו תורה נחשב כאלו קבלה מהר סיני, ודבר זה **כי כמו שהשפעה הולך עד סוף כל הדורות, כך כל השפעה יוצא מן התחלת השפעה**, כמו כל הנחלים הולכים אל הים וממקום שהם באים שם הם שבים ללכת (קהלת א'), **וכך המשפיע לבן בנו תורה השפע הזה הולך עד סוף כל הדורות**, ונחשב כאלו יוצא מן הנחל שהוא שורש השפע, וידוע כי הר סיני שם היה התחלת השפע.

"ותדע עוד להבין כי המשך הדבר הוא בשלשה, כי הקו שיש בה המשך יש בו שלשה גבולים התחלה אמצע סוף, ולכך כאשר (אמר) [מלמד] לבן בנו תורה, אשר יש כאן שם התחלה ואמצע וסוף, כי אין שם התחלה רק בענין זה, ולפיכך נחשב כאלו קבלה מהר סיני שהוא התחלה ועד הסוף הוא סוף כל הדורות, **כי השפעת תורתו מתחבר עם התחלה שהוא סיני**, כי סיני הוא התחלה והולך ומתדבק עם הסוף.

"ועוד יש לך להבין דברי אמת כי הקו שנמשך ביושר יש בו שלשה חלקים אשר אמרנו, [התחלה] ואמצע וסוף כמו שביארנו זה במקומות הרבה, ומפני כי יש לו המשך לתורה, זאת נחשב לו כאלו נמשך עד התחלה וכאלו קבלו מהר סיני ומשם כאלו נמשך עד הסוף של כל הדורות, מאחר שיש לתורה זאת המשך, ואלו דברים עוד יותר עמוקים ודי בזה להבין דברי חכמים".

[ולעצם החילוק בין הלימוד עם הבנים ללימוד עם בני בנים ובדיניהם, עיין באריכות בשל"ה הקדוש "ווי העמודים" פרק ז.]

ירבה בישיבה ויבקש ממי שהחכמה שלו

ידועים דברי חז"ל (נדה ע ע"ב) שהדרך להשגת החכמה מחויבת שקידה ויחד עמה תפילה לה' ית'. ובענין זה העיד מרנא החזון איש זצ"ל, שיותר ממה שהשקיע בלימוד, השקיע בתפילה.

הדברים נכונים גם לענייננו. וצדיקי הדורות, שיחד עם קביעת עיתים ללמוד עם בניהם ורוב השקעתם בחינוכם, לא זזו מלהתפלל ולבקש על נפשותיהם שיהיו הגונים בתורה וביראת שמים.

ותפילה זו נצרכת לאדם יתר על כל תפילה אחרת, כמש"כ השל"ה הקדוש שעל אף שמחויבים אנחנו לבקש מה' ית' על כל צרכינו, ביותר נצרכת הזרוז להתפלל על נפש **צאצאינו**. (ראה לשון קודשו לקמן).

ובספר "בני בנימין" (אבות פ"ד מ"כ) מובא שהרה"ג רבי אהרן סימן טוב שליט"א ביקר אצל הגאון הסטייפלער זצ"ל כמה חודשים קודם פטירתו וביקש ברכה על הילדים שיהיו בני תורה ושאל אותו מה עושים שהילדים יהיו צדיקים וילכו בדרך התורה? השיב לו הרב הקדוש זצ"ל בזה הלשון: שהוא עד עכשיו מתפלל ומוריד דמעות שחיימק'ה שלו (הגאון הנודע רבי חיים קנייבסקי שליט"א) יצא בן תורה. ובאותם ימים כבר נודע בנו רבי חיים בגאונותו ושקידתו העצומה וכבר אז סיים ש"ס ופוסקים פעמים רבות*.

* ולענין השקעתו של הסטייפלער בחינוך הבנים, העיד חד מגדולי דורו זצ"ל שהסיבה לפיה זכה הסטייפלער שבנו התגדל בתורה ואילו אותו גדול, המספר, לא זכה לזה, משום שהסטייפלער נהג לשבת עם ילדיו בלילי שבת קודש ולשורר עמהם זמירות, בעוד שהוא מיהר לחדרו ללמוד. ויש ללמוד מזה על גודל הרושם הנפעל בנפש שהילד משיתוף ההורים בחיי התורה והקדושה ורוב השפעתו על הבן.

וכך מסופר על רבים מגדולי ישראל, כגאה"ק רבי יעקב אביחצירא, שעל אף שבניהם היו גדולים בתורה בחייהם, לא זזו אותם קדושים לשפוך שיח עד יומם האחרון שהקב"ה יתן בלבם ללמוד תורה ולשקוד על דלתותיה.

וידועה עדות ה"חתם סופר" על עצמו ("תפילה למשה" אות טו), האמינו לי שמידי יום ביומו אני שופך דמעות, שה' יזכיני שבניי יעלו מעלה בקודש יותר ממני, ויקוים (דברים ל,ה) "והטיבך והרבך מאבותיך".

ועיין ב"תנא דבי אליהו" (רבה פי"ח), על אותו כהן שהיה מלחך לשונו בעפר שלא יבואו צאצאיו לידי דבר מכוער, וזכה שכולם היו כהנים גדולים ופרחי כהונה עד חמשים שנה וזכה להתענג בעולם הזה ובעולם הבא, ע"ש (וע"ש שההפך, ההפך ר"ל).

ובפרט גדול כח התפילה באֵם, וכדאיתא (סנהדרין ע ע"ב) בבת שבע אם שלמה המלך ע"ה, "משא אשר יסרתו אמו", אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, וכו' ...אמרה כל נשים של בית אביך היו נודרות יהא לי בן הגון למלכות **ואני נדרתי ואמרתי יהא לי בן זריז וממולא בתורה והגון לנביאות**".

וסיפר הגר"א קארלנשטיין זצ"ל, ששמע מבן ביתו של ה"חזון איש", על מחוז מסוים באירופה, שלא מצינו שיצא משם גדול בתורה. וכששאל את החזו"א לפשר הדבר, השיב, משום שבמחוז זה היו עוברים הרבה מצעדים של הצבא, והבנות היו מתפעלות מהם, **ומאמהות שמתפעלות מכאלו לא יוצאים גדולי ישראל***.

* ובקונטרס "כח הצדיקים" שבס"ס "שבחי רבי דוד בן ברוך" זיע"א הבאנו בענין זה ובשכר שניתן לאמהות עקב צניעותן. והובאה העובדה ברבנית פריחה, אשת ה"בבא

סאלי" שכשנישא בנה הקדוש רבי מאיר במרוקו, היה בבא סאלי בארץ ישראל. במהלך החתונה נוכחו הנשים שלבושה של הרבנית פשוט ביותר ואינה עונדת עליה מיטב מחלצאות ותכשיטים, כיאה לאם החתן, וכשנשאלה על כך השיבה בפשטות: בעלי איננו כאן, אז לשם מה אלבש תכשיטים ובגדים מיוחדים...

ומסופר שה"חפץ חיים" זצ"ל החזיק טובה לאמו כל ימי חייו, שבזכות הדמעות ששפכה עליו, היה לתלמיד חכם.

ורבים מגדולי ישראל העידו שכל תורתם הוא בזכות התפילות והדמעות שהתפללו עליהם האמהות (ואמר אדם גדול, שלכן היצה"ר מחדיר לנשים תאווה ורצון ללימוד תורה ולקיים מצוות שנשים פטורות מהם, כדי שלא יתעסקו בתפילת בניהם, כי כוח האם רב ועצום בזה.) והי"ת יזכנו עדכ"ש לעשות רצונו ולעובדו בלבב שלם אכי"ר.

תפילת השל"ה הקדוש

לכל עת ונהגו כלל ישראל לאומרה בפרט בערב ראש חודש סיון, כמש"כ השלה"ק (מסכת תמיד אות ק, ראה דבריו לקמן): "חל עלינו חובת התפלה ובקשה להשם יתברך בכל צרכינו, כי הכל מאתו יתברך, על כן בכל מה שיצטרך האדם בכל עת ובכל שעה, ירגיל על לשונו תפלה קצרה להשליך על ה' יהבו. ובעת הפעולה יאמר בכל צרכיו לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, רבון העולמים הצליח דרכי כי מאתך הכל וכו'. **וביותר צריך זירוז להתפלל שיהיה לו זרע כשר עד עולם, ואגב כל צרכיהם וזיווגם, מה' יצא הדבר**. ולבי אומר שעת רצון לתפלה זו בערב ראש חודש סיון, הוא החודש שבו נתנה התורה, ואז נקראים בנים לה' אלקינו. וראוי לישב בתענית ביום ההוא הוא ואשתו, ויתעוררו בתשובה ויתקנו כל ענייני הבית איסור והיתר וטומאה וטהרה וכל העניינים, ויתנו צדקה לעניים הגונים. ואם אפשר לבעל להתענות אז הפסקה מה טוב ומה נעים, ועל כל פנים יהיה תענית גמור ככל דיני תענית צבור. וזו הנוסחא של התפלה:

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁלֹּא בָרָאתָ הָעוֹלָם, וְאַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ מִשֶּׁבָּרָאתָ הָעוֹלָם, וּמֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל. וּבָרָאתָ עוֹלָמְךָ בְּגִין לְאִשְׁתְּמוֹדָעָא אֱלָהוּתָךְ בְּאֶמְצָעוּת תּוֹרָתְךָ הַקְּדוֹשָׁה, כְּמוֹ **שֶׁאָמְרוּ** רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, "בְּרֵאשִׁית", בִּשְׁבִיל תּוֹרָה וּבִשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, כִּי הֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בָּהֶם מִכָּל הָאֻמּוֹת, וְנָתַתָּ לָהֶם תּוֹרָתְךָ הַקְּדוֹשָׁה, וְקֵרַבְתָּם לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל.

וְעַל קִיּוּם הָעוֹלָם וְעַל קִיּוּם הַתּוֹרָה בָּא לְנוּ מִפְּךָ ה' אֱלֹהֵינוּ שְׁנֵי צִוּוּיִים. כָּתַבְתָּ בְּתוֹרָתְךָ "פְּרוּ וּרְבוּ", וְכָתַבְתָּ בְּתוֹרָתְךָ "וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם". וְהַכַּוָּנָה בִּשְׁתֵּיהֶן אֶחָת, כִּי לֹא

לְתוֹרוֹ בָּרָאתָ כִּי אִם לָשֶׁבֶת, וְלִכְבוֹדְךָ בָּרָאתָ יָצַרְתָּ אַף עָשִׂיתָ, כְּדֵי שֶׁנִּהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ וְצֶאֱצָאֵי כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ.

וּבְכֵן אָבוֹא אֵלֶיךָ ה' מֶלֶךְ מֹלְכֵי הַמְּלָכִים, וְאַפִּיל תְּחִנָּתִי, וְעֵינַי לְךָ תְלוּיוֹת עַד שֶׁתְּחָנֵּנִי וְתִשְׁמַע תְּפִלָּתִי לְהַזְמִין לִי בָּנִים וּבָנוֹת. וְגַם הֵם יִפְרוּ וְיִרְבּוּ הֵם וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, לְתַכְלִית שֶׁהֵם וַאֲנִי כֻּלָּנוּ יַעַסְקוּ בְּתוֹרָתְךָ הַקְּדוֹשָׁה, לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתְךָ בְּאַהֲבָה, וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אֶת שְׁמֶךָ.

אָבִינוּ אָב הָרַחֲמָן, תֵּן לְכֻלָּנוּ חַיִּים אֲרֻכִּים וּבְרוּכִים, מִי כָמוֹךָ אָב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים, זָכְרֵנוּ לְחַיִּים נִצְחִיִּים, כְּמוֹ שֶׁהִתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אָבִינוּ "לוּ יִחְיֶה לְפָנֶיךָ", וּפָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, "בִּירְאָתֶךָ".

כִּי עַל כֵּן, בָּאתִי לְבַקֵּשׁ וּלְחַנֵּן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁיְּהֵא זַרְעִי וְזֶרַע זַרְעִי עַד עוֹלָם זֶרַע כָּשֵׁר. וְאַל יִמָּצֵא בִּי וּבְזַרְעִי וּבְזֶרַע זַרְעִי עַד עוֹלָם שׁוּם פְּסוּל וָשֶׁמֶץ, אַךְ שָׁלוֹם וֶאֱמֶת וְטוּב וְיֹשֶׁר בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וּבְעֵינֵי אָדָם, וְיִהְיוּ בַּעֲלֵי תוֹרָה, מָארֵי מִקְרָא, מָארֵי מִשְׁנָה, מָארֵי תַלְמוּד, מָארֵי רָזָא, מָארֵי מְצָוָה, מָארֵי גּוֹמְלֵי חֲסָדִים, מָארֵי מִדּוֹת תְּרוּמִיּוֹת, וְיַעַבְדוּךָ בְּאַהֲבָה וּבְיִרְאָה פְּנִימִית, לֹא יִרְאָה חִיצוֹנִית, וְתֵן לְכָל גְּוִיָּה וּגְוִיָּה מֵהֶם דַּי מַחְסוֹרָהּ בְּכָבוֹד, וְתֵן לָהֶם בְּרִיאוּת וְכֹבוֹד וָכֹחַ, וְתֵן לָהֶם קוֹמָה וְיֹפִי וְחֵן וָחֶסֶד, וְיִהְיֶה אַהֲבָה וְאַחְוָה וְשָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם, וְתַזְמִין לָהֶם זִוּוּגִים הֲגוּנִים מִזֶּרַע תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, מִזֶּרַע צַדִּיקִים, וְגַם זִוּוּגָם יִהְיוּ כְּמוֹתָם כְּכָל אֲשֶׁר הִתְפַּלַּלְתִּי עֲלֵיהֶם, כִּי זְכֹרוֹן אֶחָד עוֹלֶה לְכָאן וּלְכָאן.

אַתָּה יְיָ יוֹדֵעַ כָּל תַּעֲלוּמוֹת, וּלְפָנֶיךָ נִגְלוּ מַצְפּוּנֵי לִבִּי, כִּי כְוָנָתִי בְּכָל אֵלֶּה לְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ וּלְמַעַן תּוֹרָתְךָ הַקְּדוֹשָׁה, עַל כֵּן עֲנֵנִי ה' עֲנֵנִי, בַּעֲבוּר הָאֲבוֹת הַקְּדוֹשִׁים אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. וּבְגָלְלָם תּוֹשִׁיעַ בָּנִים לִהְיוֹת הָעֲנָפִים דּוֹמִים לְשָׁרְשָׁם, וּבַעֲבוּר דָּוִד עַבְדְּךָ רֶגֶל רְבִיעִי בַּמֶּרְכָּבָה, הַמְשׁוֹרֵר בְּרוּחַ קָדְשֶׁךָ.

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אַשְׁרֵי כָּל יְרֵא יְיָ: הַהֹלֵךְ בִּדְרָכָיו: יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ: אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ: הִנֵּה כִי כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר יְרֵא יְיָ: יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלָיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: וּרְאֵה בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל:

אָנָּא יְיָ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה יְקַיֵּם בָּנוּ הַפָּסוּק, וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אוֹתָם אָמַר ה', רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ, לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ אָמַר יְיָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי:

באיגרות ה"חזון איש" זצ"ל (ע"ד) מובא נוסח תפילה שחיבר מרנא ה"חזון אי"ש" לאם שתאמר בברכת "שמע קולנו" בתפילת העמידה:

"יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹקַי וֵאלֹקֵי אֲבוֹתַי שֶׁתְּרַחֵם עַל בְּנִי... וְתַהֲפֹךְ אֶת לְבָבוֹ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אֶת שְׁמֶךָ, וְלִשְׁקֹד בְּתוֹרָתְךָ הַקְּדוֹשָׁה, וְתָסִיר מִלְּפָנָיו כָּל הַסִּבּוֹת הַמּוֹנְעוֹת אוֹתוֹ מִשְּׁקִידַת תּוֹרָתְךָ הַקְּדוֹשָׁה, וְתָכִין אֶת כָּל הַסִּבּוֹת הַמְּבִיאוֹת לְתוֹרָתְךָ הַקְּדוֹשָׁה"...